

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií

**GRIKO: KULTURNĚ-LINGVISTICKÁ ANALÝZA
PŘEŽÍVAJÍCÍHO SALENTSKÉHO DIALEKTU NA
POMEZÍ ŘECKÉ A ITALSKÉ IDENTITY**

Griko: cultural-linguistic analysis of the surviving Sallentinian
dialect on the verge of Greek and Italian identity

Stasia-Luisa Turturro

diplomová práce

2020

vedoucí práce: Mgr. Pavlína Šípová, PhD.

Ráda bych poděkovala Mgr. Pavlíně Šípové, PhD. za laskavé konzultace, podnětné připomínky a podporu při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 6. srpna 2020

Stasia-Luisa Turturro

Abstrakt

Diplomová práce se bude věnovat dialektu *Griko*, kterým se stále hovoří v některých oblastech Apulie a který se vyznačuje svou dvojsečností mezi řeckým a italským jazykem. Nese tak v sobě pozůstatek řecké kultury na jihoitalském území. Diplomová práce se bude skládat z teoretické a praktické části: V první části budou zpracovány kulturně-historické reálie, které dialekt vymezují. Následovat bude praktická analýza vybraných textů, jejich následný popis a rozbor komparativní metodou. V neposlední řadě se práce bude zabývat současnou socio-kulturní situací dialektu a jeho využitím.

Klíčová slova: griko, jižní Itálie, Salento, Apulie, Řecko, jazyk, dialekt, kultura, analýza textu, národní folklor, identita, řečtina, italština, prestiž, původ

Abstract

This diploma thesis will focus on the *Griko* dialect, which is still spoken in some areas of Apulia and which is characterized by its ambiguity between the Greek and Italian language. It thus bears the remnants of Greek culture in southern Italy. The diploma thesis will consist of a theoretical and practical part: In the first part, the cultural-historical reality that defines the dialect will be described. This will be followed by a practical analysis of selected texts, their subsequent description and analysis by a comparative method. Lastly, the work will deal with the current socio-cultural situation of the dialect and its use.

Key words: griko, Southern Italy, Salento, Apulia, Greece, language, dialect, culture, text analysis, national traditions, identity, Greek, Italian, prestige, origin

Obsah

0. Úvod.....	7
0.1. Shrnutí zdrojů.....	8
1. TEORETICKÁ JAYZKOVĚDNÁ ČÁST.....	9
1.2. Geografické rozlišení – Jižní Itálie	9
1.3. Co je griko? – terminologické zařazení	9
2. Byzantská teze x archaická teze	12
2.1. Morosioho byzantská teze	12
2.2. Rohlfsova archaická teze.....	13
2.3. Spor o původ	14
3. Jazyk nebo dialekt?	15
4. Griko vs. Salentino.....	17
5. Jazykové vlastnosti grika	19
5.1. Fonologické aspekty a lexikum	20
5.2. Morfologie	21
5.3. Syntax.....	25
6. Griko jakožto dialekt moderní řečtiny	27
7. KOMPATIVNĚ-PRAKTICKÁ ČÁST JAZYKOVĚDNÁ.....	28
7.1. ukázka	28
7.2. ukázka	32
7.3. ukázka	34
7.4. ukázka	36
7.5. ukázka	39
7.6. ukázka	41
7.7. Lingvistický komentář	43
7.8. Závěr praktické části	48
8. TEORETICKÁ ČÁST SOCIOLINGVISTICKÁ.....	49
8.1. Přítomnost Řeků v oblasti Salenta	49
8.2. Vito Domenico Palumbo	54
8.3. Griko v souvislosti s jazykovými ideologiemi	55
8.4. Griko jako součást historických a politických ideologických procesů.....	56
8.5. <i>La gente cu doi lingue</i>	58
8.6. Griko jako ukazatel prestiže?	58
8.7. Intelektuální snahy	59

8.8. Identita – výsledek původu a tradice.....	60
9. PRAKTICKÁ ČÁST SOCIOLINGVISTICKÁ.....	61
9.1. Jazyková klasifikace v Salentu	61
9.2. Jazyková situace a použití grika	63
9.3. Griko jako součást výuky.....	64
9.4. Kdo mluví grikem	65
9.5. Aktuální jazyková situace – výzkum v terénu	66
9.5.1. Metodologie a data.....	66
9.5.2. Autorský komentář	67
9.5.3. Závěr výzkumu	69
9.6. Kontakty s Řeckem.....	70
9.7. Iniciativy za záchranu grika	71
10. Revival a návrhy k jeho obnovení	73
11. Závěr.....	76
12. Περίληψη	78
13. Bibliografie	80

0. Úvod

„Ti ene glòssama? Pedàimmu!

E glòssama e'foni,

foni manechò.

Me rotà pos entsìgnase

pos èttase s'emà,

is tin èfere etturtea,

is tin emase pronò.

Is to tseri, pedàimmu!

È su ndiaàzzete n'ò tseri.”¹

(zkráceno)

Tato diplomová práce pojednává o griku – termín používaný pro označení jedné ze dvou variant řeckého dialektu, kombinujícího starověké dórské, byzantské a italské jazykové prvky, kterým se dodnes mluví v oblasti italského Salenta, konkrétně v oblasti známé jako *Salentské Řecko*.

Přesný původ grika je dosud neznámý, a přestože o původu jeho vzniku existuje několik tezí, žádná z nich nebyla definitivně potvrzena. Z těchto tezí převládají v akademickém i v laickém povědomí především dvě: první je teze italského lingvisty Giuseppa Morosiho (1870), který předpokládá původ grika v byzantském období, a druhá, obecně pravděpodobnější a přijímanější i samotnými obyvateli Salentského Řecka, je teze německého lingvisty Gerharda Rohlfse (1967), podle níž sahají kořeny grika až do starověkých řeckých kolonií v Jižní Itálii a na Sicílii v osmém století př.n. l., tedy Velkého Řecka (Magna Graecia), kdy byly tyto oblasti plně helenizovány. Občas se objevuje ještě třetí teze, která sleduje vývoj salentského grika v obou vlnách, tedy jak v období klasickém, tak v období byzantském. Tuto tezi zastával především italský filolog Domenico Comparetti (1866).

Jisté je, že vývoj jazyka byl v minulosti o mnoho složitější. Vymýcení byzantského ritu na území Jižní Itálie vedlo k postupnému úpadku grika. Z jazyka, který byl považován za kultivovaný a který měl jednoznačnou podporu pravoslavné církve, se pomalu stal lidový

¹ česky „Co je náš jazyk? Chlapče!/Náš jazyk je hlas,/pouze hlas./Ptáš se mě, jak začal/jak se k nám dostal, kdo ho k nám přinesl,/kdo se ho naučil jako první./Kdo to ví, chlapče! /Nechceš se to dozvědět.”

Ukázka z básně *Glòssama* autora S. Tommasiho, v rámci Palamà (2013: 233).

jazyk nižší třídy. Tento proces znehodnocení jazyka byl postupný a trval několik století, a v závěru silně ohrozil jeho přežití.

Představa grika jakožto jazyka chudých lidí, nevzdělců a zemědělců (většina grikofonních mluvčích se živila zemědělstvím) převládala v podstatě až do dvacátého století, kdy začalo být vnímáno jako kulturní dědictví zanecháno antickými Řeky. Za pomoci místních iniciativ, a za podpory italských vládních orgánů a Evropské unie griko opět zažívá revival, a obnovují se snahy vrátit se zpět k jeho užití.

0.1. Shrnutí zdrojů

Kromě odborné literatury jsem vycházela také z informací nasbíraných na praktické stáži in situ², kde jsem kromě náhodných rozhovorů s místními grikofonními obyvateli v ulicích, měla rozhovor s profesorem univerzity v Lecce, Franceschem Giannachim³, a s básníkem a správcem calimerského etnografického muzea, Vitem Bergamem⁴ – ráda bych jim touto cestou poděkovala za jejich cenné podněty a informace, které mi zprostředkovaly.

Informace nasbírané v průběhu stáže jsem zpracovala a průběžně zakomponovala do textu jak v podobě teoretické, tak v podobě praktické.

² Desetidenní stáž proběhla v listopadu 2019, v oblasti okolo Bari, Lecce, Calimera, Sternatia a Soletto.

³ Francesco G. Giannachi (nar. 1982, Castrignano) – profesor Byzantské civilizace na *Università del Salento* (Lecce), za jeho disertační práci *La colometria delle Pitiche di Pindaro* mu v roce 2009 udělila Katedra klasické filologie Salentské univerzity cenu Carla Prata, podílí se na iniciativách za záchranu grika a jeho tradice, účastní se terénních výzkumů po celém Salentském Řecku, zaznamenává a přepisuje texty lidové a ústní tradice grika a mj. spolupracuje také na projektu V.L.A.C.H. (*Vanishing Languages and Cultural Heritage*).

⁴ Vito Bergamo (nar. 1948, Calimera) – jeden ze zakládajících členů kulturního spolku *Ghetonia*, odborný znalec salentského dialektu i grika, již po desetiletí se věnuje záchraně kulturního i jazykového dědictví Salentského Řecká, jeho tradic i kultury jeho obyvatel.

1. TEORETICKÁ JAYZKOVĚDNÁ ČÁST

1.2. Geografické rozlišení – Jižní Itálie

Termín *Jižní Itálie* může označovat dvě dialektální zóny:

- za *jižní* dialekty se obvykle označují ty, kterými se mluví v oblasti Apulie, severní Kalábrie a Basilicaty
- za *jižní* dialekty bývají zřídka také označovány i tzn. dialekty *sicilské*, které kromě Sicílie zahrnují také jižní Kalábrii

V této práci bude termín *Jižní Itálie* používán v jeho první variantě.

1.3. Co je griko? – terminologické zařazení

Termín *griko* (také *grico*) se používá pro označení řeckého dialektu v jižní Itálii, konkrétně v oblasti *Grecia Salentina*, ležící jihovýchodně od města Lecce. Z pohledu řeckých lingvistů se jedná o dialekt řečtiny, kdežto z pohledu italských lingvistů je griko minoritní jazyk.⁵

Kromě oblasti okolo Lecce se italsko-řeckým dialektem mluví i v jižní části kalábrijského regionu, kde se tato dialektální varieta označuje termínem *grecanico*. Řečtí lingvisté tradičně řadí obě jazykové varianty do jedné dialektální kategorie, obvykle označované jako *Κατωιταλική διάλεκτος*. Přestože se od sebe salentské griko a kalábrijské grecanico v mnoha aspektech historicky i kulturně diferencovali, jejich příbuznost je nezpochybnitelná. Podle lingvisty Gerharda Rohlfsa (Rohlfs, 1977) je jejich podobnost výrazným ukazatelem přítomnosti řecko-italského dialektového kontinua, které se rozšířilo od Salenta až po Sicílii. Dostupné prameny ukazují, že na začátku druhého tisíciletí našeho letopočtu byla řečtina užívána jako rodný jazyk na severozápadě Sicílie⁶, jihu Kalábrie a jihu Apulie v oblasti Salenta.

Dnes přežívá řecko-italský dialekt pouze v několika vesnicích jižní Kalábrie (oblast Bovesía) a Salenta (oblast *Grecia Salentina*). Obě grikofonní komunity mají dnes dohromady okolo 22 000 rodilých mluvčích řecko-italského dialektu, a obě jejich dialektální variety byly roku 1999 zapsány na seznam *červené knihy ohrožených jazyků* spadající pod organizaci UNESCO.⁷ Grikofonní oblast Kalábrie je omezena na pět vesnic okolo pohoří Aspromonte

⁵ Detailněji v kapitole 3.

⁶ Řecká komunita na Sicílii v průběhu let zanikla.

⁷ [Http://www.unesco.org/languages-atlas/](http://www.unesco.org/languages-atlas/)

(Bova, Chorio di Rochudi, Condofuri, Galliciano a Roghudi) a čítá okolo 500 mluvčích grecanica.⁸ Oproti tomu je grikofonní komunita v Salentu větší, skládá se z devíti vesniček, které leží všechny vedle sebe a největší vzdálenost mezi sebou mají deset kilometrů (Calimera, Castrignano dei Greci, Corigliano, Martano, Martignano, Sternatia, Zollino, Melpignano a Soletto⁹). Tento shluk vesnic vytváří jakýsi druh ostrova, který je pozůstatkem původně mnohem rozsáhlejší oblasti, jež se postupně zmenšovala. Počet jejích obyvatel činí 41 000, z nichž téměř polovina ovládá griko. Místní obyvatelé se o salentské grikofonní oblasti vyjadřují většinou jako o *dekatrià choria*, čímž odkazují na dobu (19. stol.), kdy se grikem mluvilo ve třinácti vesnicích. Většinou mluvčích je dnes více než 60 let, což poukazuje na fakt, že se griko pomalu ocitá na ústupu a že postupně z Itálie mizí.¹⁰ Paradoxem je, že griko se ocitlo na pokraji vymizení v moment, kdy bylo v 19. století objeveno calimerskými učenci. Do 15. století užívalo griko alfabetu, ale jakmile vztahy mezi Salentem a Řeckem polevily, griko začalo přežívat převážně jako mluvený jazyk a přešlo do obecného povědomí jako jazyk rolníků. Až ke konci 19. století začali členové calimerského kruhu intelektuálů opět grikem psát a k přepisu začali používat znaky latinské abecedy:

<i>Ti en glicea tusi nifta, ti en òria,</i>	Jak sladká je tato noc, jak je krásná,
<i>c'evò 'e plonno pensèonta 's esena,</i>	myslím na tebe a nemohu spát,
<i>c'ettumpì sti' fenèstrassu, agàpimu,</i>	jsem u tebe, lásko, zpívám ti u okna,
<i>tis kardiammu su nifta ti' pena.</i>	a trýzeň mi spaluje srdce. ¹¹

Griko je pouze částečně srozumitelné mluvčím moderní řečtiny,¹² a na rozdíl od jiných řeckých dialektů a normativní moderní řečtiny samotné, používá v určitých syntaktických kontextech infinitiv (podrobněji v oddíle 5.2.). Od ostatních řeckých dialektů jej odlišuje také záznam jeho psané formy, který je v latině.

Záznamy psané v griku jsou však velmi vzácné, protože hlavním prostředkem pro předávání kulturních znalostí z jedné generace na další byla ústní tradice. Nejranějšími díly

⁸ Dle Douris, De Angelis (2015: 187).

⁹ Již z názvů některých toponym je patrný jejich řecký původ – Calimera (z řec. καλημέρα), Castrignano dei Greci. (toponymum v podobě přívlásku neshodného – Castrignano „Řeků“)

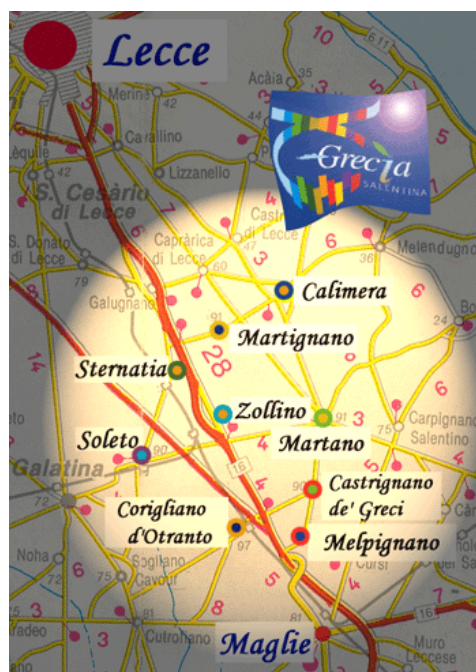
¹⁰ Příklad Melpignana a Soleta, kde griko téměř úplně vymizelo.

¹¹ Ukázka z básně *Matinata* V. D.Palumba, vydáno posmrtně v rámci sbírky *Traùdia* (ed. G. Aprile), konec 19. stol.

¹² Je lépe srozumitelné mluvčím novořečtiny pocházejících z Kréty a z Kypru, tedy z oblastí izolovaných od Řecka, kde si jazyk ponechal svou konzervativní formu. Oproti tomu, méně je pak griko srozumitelné obyvatelům z Atén a ze Soluně, kde se jazyk postupně vyvíjel (Palamà, 2013: 44).

věnovanými této tematice jak v Salentu, tak v Kalábrii, jsou díla Domenica Comparettiho¹³ a Giuseppe Morosioho,¹⁴ jenž byl prvním prvním lingvistou, který se poprvé začal systematicky věnovat výzkumu v této oblasti. Výrazně v ní však později zapůsobili především německý lingvista Gerhard Rohlfs, který ve 40. letech 20. století sestrojil první gramatiku grika, a Anastasios Karanastasis, autor nového, rozšířeného vydání gramatiky (1997). Je také třeba podotknout, že Rohlfs i Karanastasis při svém výzkumu vycházeli ze stejného předpokladu, že mezi řeckým dialektem v Salentu a tím v Kalábrii nejsou žádné rozdíly, a oba lze považovat za jeden a ten samý.

Přestože studiu grika bylo v minulosti věnováno nemálo pozornosti z řad akademiků, počet zdrojů pro lingvistický výzkum je velmi omezen. Jediný, on-line dostupný korpus¹⁵ grika sestává z 20 minut mluveného projevu v griku, poskytnutého devíti mluvčími, a je opatřen transliteracemi, poznámkami o morfosyntaxi a překladem do italštiny (Anastatopoulos & Lekakou, 2018: 4). O vytvoření prvního systematického, psaného korpusu v griku se zasloužil italský jazykovědec Vito Domenico Palumbo (1854-1920), který za modifikace italské ortografie převedl 114 lidových příběhů z ústní formy do psané. Příběhy byly průběžně překládány do italštiny a opatřovány poznámkami s informacemi o dialektu.

Oblast Salentského Řecka (obr.1)

¹³ Saggi dei dialetti Greci dell'Italia meridionale (1866).

¹⁴ Studi Sui Dialetti Greci Della Terra D'Otranto (1870).

¹⁵ [Http://griko.project.uoi.gr/](http://griko.project.uoi.gr/)

2. Byzantská teze x archaická teze

2.1. Morosio byzantská teze

Jedním z prvních, kteří začali tvorbu v griku sledovat a dokumentovat, byl badatel a lingvista Giuseppe Morosi. Morosi se věnoval nejen sběru jazykového materiálu (převážně jej tvořili lidové písně), ale i jeho analýze v podobě porovnání grika s moderní řečtinou, a kladením důrazu na jejich příbuznost se jako první pokusil o identifikaci této variety řeckého jazyka v Salentu. Podobnosti mezi grikem a moderní řečtinou byly tak markantní, že Morosi začal uvažovat o griku jako o „reliktu byzantské kolonizace v Itálii“. (Baldissera, 2013: 10)

Morosio teze je označována jako *teze byzantská*, neboť podle něj pochází griko z období byzantské nadvlády mezi šestým a jedenáctým stoletím. Tato teorie ve skutečnosti považuje za nemožné, aby po dobytí Itálie Římany, současně s latinou koexistoval po delší dobu jakýkoli jiný jazyk. Zároveň tvrdí, že griko si možná uchovalo některé dórské prvky, ale jeho struktura vychází především z řecké koiné, stejně jako většina ostatních novořeckých dialektů. Griko tak podle něj bylo do určité míry dórštinou ovlivněno, ale za jeho hlavního předchůdce považuje především středověkou řečtinu, jíž mluvili ti, kteří z Byzantské říše uprchli do Itálie před Turky.

Morosio dílo bylo jakožto první zdokumentování grika cenným zdrojem pro všechny, kdo se jazykem zabývaly.

Přes jeho přínos však lze v díle vysledovat pokus autora vyloučit či jinak poukázat na prvky románského původu, které jsou zaznamenány jinak než ty „řecké“. Morosio text nám tak nabízí představu o tom, jak mohla vypadat mluvená forma grika kolem období druhé poloviny 19. století, tedy v období jeho relativně vysoké frekvence užívání, a v období před jeho zaznamenáváním psanou formou. Na druhou stranu však víme, že mnoho informací v Morosio studiích bylo vynecháno či dokonce úplně odstraněno, za účelem propůjčit griku archaičtější, a rozhodně méně románskou formu, než jakou pravděpodobně skutečně mělo.

2.2. Rohlfsova archaická teze

Velkou část své tvorby věnoval přítomnosti řeckého jazyka v Itálii německý lingvista Gerhard Rohlfs, který si toto téma zvolil již pro svou diplomovou práci roku 1924. Na základě poznatků z diplomové práce a Rohlfsových pozdějších studií vzniklo souhrnné dílo *Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität* (1948), které se stalo jedním ze základních děl pro studium a analýzu řecko-italských jazykových variet v Jižní Itálii.

V archaické tezi, kterou Rohlfs formuluje v kontrastu s konkurenční Morosovou teorií, zastává názor, že řečtina se na italském území vyskytovala nepřetržitě od dob založení prvních řeckých kolonií podél pobřeží Jižní Itálie v 8 stol. př. n. l. Přestože řečtina v průběhu let podléhala byzantskému vlivu, řecko-italské jazykové variety jsou dle Rohlfse beze sporu výsledkem nepřetržitého kontinua počínajícího od starořečtiny ve Velkém Řecku, přičemž obzvlášť výrazné jsou v něm prvky dórštiny, konkrétně lexikální dórismy. Jedná se především o slova z oblasti zemědělství, u nichž nebyl zaznamenán přechod z attické hlásky [η] na hlásku [α], která pak přešla do koiné a do moderní řečtiny, a která pochází z období před řeckou kolonizací Itálie. Příklad lexikálních dórismu v griku je např. slovo *àsamo*, tedy termín pro neoznačené zvíře, odpovídající řeckému ἄσημος (Baldissera, 2013). Podle Rohlfse se tak jedná o poslední živoucí řecký element, který byl kdysi součástí Velkého Řecka.

Rohlfsově tezi se dostalo širokého uznání jak po stránce lingvistické, tak po té historické. Jsou v ní shrnuty hlavní body z jeho předešlých děl, které předkládá jako následující argumenty proti Morosově teorii: na základě systematického výzkumu vedeného přímo v terénu zjistil, že kromě lexikálních dórismů griko stále zachovává výslovnost souhláskových geminací (*avlèddha* > dvoreček, *ammàddia* > oči, *mànammu* > má máma) a infinitiv po slovesech vyjadřujících vůli a záměr (*sozzo ertj* > mohu přijít, *sozzo milisj* > mohu mluvit), který v moderní řečtině úplně zaniknul. Rohlfs také zdůraznil působení řeckého jazykového substrátu na románské dialekty v Salentu (v nichž je například sloveso ve finitní podobě upřednostňováno před infinitivem) v rámci jejich vzájemné koexistence od dob starověku.

2.3. Spor o původ

Původ grika se díky nedostatku přesvědčivých historických zdrojů stal předmětem sporů mezi filology a vzdělanci, kteří se snažili najít důkazy, které by potvrdili či vyvrátili jeho vázanost ať už na Velké Řecko či na byzantské období.

V rámci ideologické lingvistické debaty o původu grika se ukázalo, že italští filologové se postavili na stranu Morosiho *byzantské teze*, kdežto řečtí filologové (m.j. Kapsomenos, Tsopanakis),¹⁶ podpořili Rohlfsovu *tezi archaickou*. Na druhou stranu, filologové jiných národností než řecké a italské ve většině zastávají názor, že je griko pokračováním helénistické koiné, a že prošlo stejným jazykovým vývojem jako řečtina do konce středověku. Nicméně, přítomnost některých archaismů a dórických prvků v jeho struktuře, ale především ve slovní zásobě, se přiklání k nepřerušené přítomnosti řeckého elementu od dob starověku.

Italští lingvisté se však postavili proti *archaické tezi*. V 60. letech se významný italský lingvista Oronzo Parlangèli k tematice vyjádřil silně protiarchaicky a podpořil byzantskou tezi, kterou Morosi formuloval na základě podobnosti s moderní řečtinou a na základě velmi malého počtu řeckých nápisů z doby před byzantským obdobím. Jako protiargumenty uvedl, že většinu jazykových prvků lze jen obtížně datovat s přesností a nelze u nich jednoznačně doložit návaznost na antické období.¹⁷

Lingvistický spor o původu grika dodnes zůstává otevřený.

¹⁶ Καψωμένος, Σ. Γ. (1944) Ελληνικά εκ Μεγάλης Ελλάδος, Ακαδημία Αθηνών: Ατένυ.

Tsopanakis, A., (1981) Contributo alla conoscenza dei dialetti greci dell'Italia Meridionale, v *Italia dialettale*, vol. XXI: Pisa.

¹⁷ Podle Manolessou (2005) začalo ke ztrátě infinitivu docházet již v řečtině Nového Zákona, čili by se jednalo spíše o prvek archaický, ale zároveň nelze opomenout skutečnost, že infinitiv byl jako kategorie v řečtině používán až do středověku.

3. Jazyk nebo dialekt?

Je třeba zamyslet se nad otázkou, zda je vhodné griko definovat spíše jako jazyk nebo jako dialekt. Zdroje se na konkrétní terminologii neshodují, a zatímco řecké zdroje dávají přednost pojmu *dialekt*, italské zdroje pracují s termínem *jazyk*.

Jazyk, jak jej definuje Silverstein (1979: 196) je „prostředkem univerzální lidské schopnosti uvažovat a manipulovat se znalostmi.“ Je obecným druhem komunikačního systému, kterému mohou bez výjimečných vědomostí porozumět obě strany. Výrazně odlišné systémy komunikace, které vzájemnému porozumění mohou bránit, jsou dialekty. Dialekt je považován za kategorii podřízenou jazyku v tom smyslu, že může existovat mnoho dialektů stejného jazyka. Dialekty jsou různé způsoby, jak říkat totéž a odráží některé sociální faktory jedince (věk, pohlaví, sociální status, původ apod.). Jedinec se zpočátku učí jeden druh komunikačního systému, ať už jazyk či dialekt, a tento rodný jazykový systém určují ti, s nimiž nebo kým je tento jedinec vychováván od dětství. Následné další jazyky se učí pod vlivem různých okolních podmínek.

V případě grika můžeme uvažovat jak o dialektu, tak o jazyku. Jazyk připadá v úvahu z toho důvodu, že u grika došlo k výrazné jazykové interferenci¹⁸ s románským dialektem, a ten jej do určité míry ovlivnil. Tento proces je oboustranný – vliv románského dialektu je zřetelný nejen na lexikálních výpůjčkách, ale i na strukturních výpůjčkách (na úrovni fonologické i morfo-syntaktické) přijatých grikem, které se postupně 'romanizovalo'. Díky tomuto jazykovému splynutí je gramatika jednoho systému je 'naroubována' na slovní zásobu toho druhého nebo naopak. (Sobrero, 1974: 62) Interference těchto dvou jazykových systémů dala vzniknout smíšené jazykové variantě, jež je výsledkem gramatického přizpůsobení se Salentinu.

Smíšený charakter grika tak díky výpůjčkám ze Salentina z něj činí systém, který nelze snadno a jednoznačně klasifikovat. Z řecké perspektivy je na něj nahlíženo jako na jeden z dialektů novořečtiny, kdežto z italské perspektivy je vnímán jako menšinový jazyk. Jedná o dialekt předávaný z generace na generaci ústní tradicí, který nemá příliš bohatou slovní zásobu, z níž většina se vztahuje především k zemědělskému a každodennímu způsobu

¹⁸ Interference, jak ji definuje Fishman (1967: 31) je druh jazykového kontaktu, ve kterém se dva jazyky ovlivňují navzájem. Jedná se o druh překrývání, ve kterém jsou dva jazykové systémy souběžně aplikovány na jeden element.

života. Nemá pevně stanovená pravopisná pravidla, a ta která má, se zakládají pouze na omezeném množství psaných zdrojů, většinou místních časopisů. Až později, ve 20. století, díky badatelskému zájmu lingvistů a filologů¹⁹ dostalo griko transkribovanou podobu, první náčrt gramatiky a objevila se u něj také první psaná tradice – především v podobě sbírání a sepisování lidových zpěvů a pohádek ze strany jazykovědců.

Přestože z čistě lingvistického pohledu by bylo přesnější hovořit spíše o dialektu, z pohledu sociolingvistického se jedná spíše o jazyk, který má vlastní tradici, ideologii i identitu. Griko dlouho představovalo jazykovou 'anomálii' – cosi nejasného mezi řečtinou a Salentinem, a bylo bráno jako forma na pomezí dialektu a jazyka, která slouží pouze ke komunikaci. V průběhu desetiletí se ztratilo mnoho slov,²⁰ díky čemuž se slovní zásoba omezila na základní potřebný seznam slov sloužící k běžné komunikaci. Někteří se o griku vyjadřují jako o 'nekompletním jazyku'²¹ právě protože jeho lexikum je omezené, a neposkytuje příliš bohatou nabídku ke slovnímu vyjádření. Vzhledem k tomu, že až donedávna se jednalo pouze o jazyk mluvené a nikoli psané tradice, sloužící především k účelné každodenní komunikaci, postrádá mnoho obrátů a literárních prostředků k vyjádření vyšších a abstraktnějších konceptů. Umělecká tvorba se zaměřuje především na písně, ve kterých se element řecké kultury udržel nejsilněji,²² dále na poezii, lidová vyprávění a pohádky. V posledních letech byl souborem autorů vydán griko-italský slovník, a nadále vznikají a vydávají se díla v griko, přestože jejich množství je poměrně omezené.

¹⁹ Především V. D. Palumbovi, G. Rohlfovi a D. Comparettim.

²⁰ Také protože mnoho z nich bylo spojeno se zemědělstvím a s jeho postupným úpadkem se ztrácela i slovní zásoba s ním spojená.

²¹ Palamà (2013: 120).

²² Ukázky z lidové tvorby budou uvedeny dále v práci.

4. Griko vs. Salentino

Ačkoli se řecky hovořilo v Jižní Itálii po celá staletí, s postupnou expanzí latiny a později i místních románských dialektů, řecký a „románský“ jazyk se dostali do jazykového kontaktu, čímž na území vznikla komplexní situace diglosie. (De Angelis, 2017: 54) V důsledku toho, románské dialekty obou grekofonních oblastí, konkrétně *calabrese* a *salentino* začaly nápadně vykazovat strukturální vlivy smíšené řecko-italské jazykové variety (jaz. adstrát), která se začala objevovat u mluvčích, jejichž rodným jazykem byla řečtina (jaz. substrát). Tyto lingvistické variety také v menší míře vykazují vlivy standartní italštiny, i když v tomto případě se jedná spíše o mladší mluvčí řecko-italského dialektu. Celkově lze však považovat vliv standartní italštiny v této oblasti za prakticky zanedbatelný.

Synchronní i diachronní jazykový kontakt řečtiny a románských dialektů je vyobrazeno na následujícím schématu: (Ledgeway, 2013: 3)

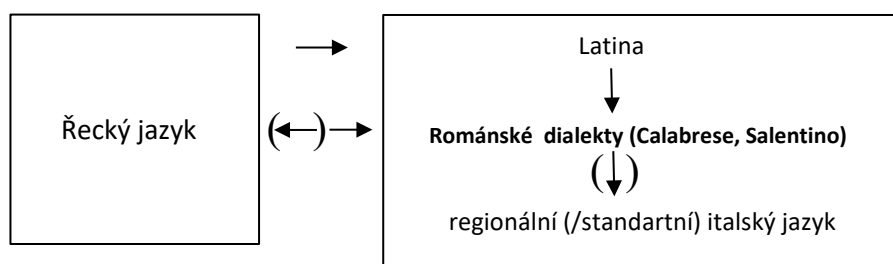

Schéma 1: Řecko-románský synchronní a diachronní jazykový kontakt

Některé jazykové vlastnosti Salentina:

a. na fonetické úrovni

- u vokálů O a E následujících po slabice nesoucí hlavní slovní přízvuk (v nepřízvučné pozici na konci slova téměř výhradně) → vždy U:
cognato > *cognatu* (švagr), *conosco* > *canoscu* (znám), *con* > *cu* (spojka s), *mano* > *manu* (ruka), *faccio* > *fazzu* (dělám)
- u konsonantů, souhlásková skupina -ll- podléhá hláskové změně: píše se jako -dd- a vyslovuje se jako dentála [d]:
cavallo > *cavaddu* (kůň), *quello* > *quiddu* (tamten)
- palatalizace hláskové skupiny -STR- v intervokalickém postavení, kde se sykavka vyslovuje jako [ʃ]:

nostro > [ːnoʎtroː] (náš), Castrignano > [ːkaʎtriɲanoː]

b. na morfoložické úrovni

- namísto běžně užívaného partitivu²³ v italštině jej Salentino nahrazuje částice *doi*:
oggi ho comprato delle mele > *aggiu cattatu doi mele* (dnes jsem koupil jablka)
- u některých italských substantiv končících na -e nemusí hned být jasný rod (př. *il fiore* x *la parete*) – Salentino tuto nejednoznačnost nahrazuje, aby nedošlo k nedorozumění:

il fiore > *lu fiuru* (květina) x *la parete* > *a parite* (stěna)

c. na syntaktické úrovni

- v podmínkových větách druhého stupně, u Salentina indikativum imperfekta nahrazuje konjunktiv imperfekta ve větě hlavní, i kondicionál ve větě vedlejší:
se avessi fame, mangierei > [ːči *tinìa fame, mangava*] (kdybych měl hlad, najedl bych se)
- Salentino postrádá budoucí čas – namísto něj používá konstrukce se slovesem *stare* + indikativ nebo *avere* + indikativ:

tuo cognate verrà domani > *cagnàtuta ha bbinire crai* (tvůj švagr přijde zítra)

²³ Mluvnický pád, který označuje část celku.

5. Jazykové vlastnosti grika

Gramatika grika se svými charakteristikami nijak výrazně neliší od gramatiky normativní standartní novořečtiny (SNŘ), a nelze ji porovnávat například s tsakonštinou nebo s kappadockým či pontským dialektem. Slovní pořadí zájmen a zájmných příklonek (klitik) je v griku obdobné jako v SNŘ:²⁴

SNŘ (θα) ήθελα να σου πω ένα πράγμα
GRIKO itela na su po ena prama
rád bych-1SG SPOJ. ti-KLIT. říct jedna věc
„rád bych ti řekl jednu věc“

Toto pořadí zájmných příklonek je kromě grika typické i pro některé románské (španělština, portugalská etc.) a balkánské jazyky (srbština, rumunština etc.):

SNŘ πες μου το!
SIT dimmelo!
ŠPANĚL. dimelo!
SRBŠTI. reci mi to
GRIKO pemmuo!
řekni mi to!

Pro kyperskou o pontskou řečtinu je charakteristické pořadí zájmných příklonek odlišné:

SNŘ έπρεπε να του πω αυτά
PON αυτά είχα να έλεγα τον
tahle měl jsem SPOJ. říct jemu
„to jsem mu měl říct“

V oblasti morfologických a syntaktických struktur a v oblasti lexika, pozorujeme velmi silný vliv řečtiny na románské dialekty (Rohlf, 1977), avšak v oblasti fonologie se až na výjimky²⁵ jedná spíše o proces opačný (přizpůsobení výslovnosti řeckých fonémů těm italským, tzn. θ → t,s; χ → k apod.), tedy vliv románských dialektů na řečtinu.²⁶

Pro ilustraci:

SNŘ Δεν ήθελα να φύγω ποτέ απ'τη χώρα ό,που γεννήθηκα
SNI Non volevo **mai** lasciare la terra dove sono nato

²⁴ Golovko, Panov (2013: 72)

²⁵ Za výjimkou se považuje možná fonologická interference řečtiny na pentavokální přízvuk v samohláskovém systému, který je přítomný v jihoitalských dialektech.

²⁶ Detailněji bude rozebráno v praktické části.

GRIKO 'En itela na fiko **mai** i chora pu jenittimo

Na ukázce vidíme, že morfologie i syntax kopírují novořeckou strukturu, až na výjimku ...*mai i chora...*, kde griko přejalo syntaktickou strukturu z italštiny. Po stránce lexikální opět pozorujeme silný vliv řečtiny opět s výjimkou italské výpůjčky *mai*.

5.1. Fonologické aspekty a lexikum

I přes svou výraznou podobnost s novořečtinou je griko pro mluvčí SNŘ a jiných dialektů novořečtiny nesrozumitelné, většinou z následujících důvodů: fonetický systém grika se liší od fonetického systému SNŘ (obzvláště v konsonantech), kromě lexika přejatého z řečtiny je v griku přítomno mnoho románských slovních výpůjček (včetně spojek a diskurzivních markerů). Vlastnosti fonetického systému grika ve srovnání se standardní novořečtinou jsou uvedeny v následujících příkladech:

- často užívané řecké souhlásky δ , γ , θ v griku buď ztrácí frikativnost a jsou interpretovány jako *d*, *g*, *t* (*s*):²⁷ $\theta\rho\nu\theta\alpha$ > *ornisa* (slepice) → /s/v intervokalickém postavení, $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha$ > *talassa* (moře), $\beta\rho\acute{\alpha}\delta\upsilon$ > *vradi* (večer) → varianta města Sternatìa nebo jsou ve výslovnosti úplně vynechány: $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\eta$ > *mali* (velká), $\beta\rho\acute{\alpha}\delta\upsilon$ > *vrai* (večer) → varianta měst Calimera a Martano
- v případě souhláskové geminace tvaru // v řečtině, se v griku objevuje tvar *dd*: $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\varsigma$ > *addo* (jiný) → podobný jazykový fenomén se vyskytuje i v řeckých dialektálních variantách Dodekanésu
- zaniknutí finálních hlásek -s a -n, díky němuž se geminuje výslovnost počáteční souhlásky následujícího slova: $\tau\omicron\nu\ \lambda\acute{\alpha}\omicron$ > *tol lao* (lid akuz.) → tento fenomén nacházíme i u kyperského dialektu
- zachování výslovnosti starořeckých geminovaných hlásek → tento fenomén se taktéž objevuje u kyperského dialektu – $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha$ > výslovnost v SNŘ [ːthálasa:] x výslovnost v kyperském dialektu [ːtʰálassa:]
- v griku je přítomný jev zvaný *tsitakismos* → velární okluziva /k/ se vyslovuje jako postalveolární afrikáta /tʃ/,²⁸ která se ve standardní novořečtině nevyskytuje

²⁷ Fonologická adaptace záleží na vesnici, kde daný jev pozorujeme, například ve vesnici *Martano* je proces $\theta > t$ zachován ve všech pozicích tzn. bez použití /s/ v intervokalickém postavení.

²⁸ Tedy jako česká hláska /č/.

εκείνος → 'cino
εκεί → eci
παιδάκι → pedàci

LEXIKUM – Mezi helénismy v oblasti lexika v griku patří například: άπαλός > *ápilu* (hebký, jemný), γάστρα > (*g/c*)*rasta* (hrnec, nádoba), λάγανον > *làgana* (druh chlebové placky) apod. Nicméně právě na úrovni lexikální se na rozdíl od morfologie a syntaxe setkáváme s větším počtem výpůjček ze Salentina než z řečtiny. Tato skutečnost může vypovídat o tom, že griko a Salentino nejsou v jazykovém kontaktu příliš dlouho, protože lexikum je první aspekt, který se při intenzivním jazykovém kontaktu přejímá.²⁹

- Griko > Salentino: *rizza* (kořen)
- Salentino > Griko: *penseo* (myslet), *kuta* (ocas) a mnoho dalších
- románská slova nejasného původu v griku: *lumerà* (oheň, krb), *stra* (ulice)

5.2. Morfologie

Z hlediska morfologie je jedním z nejvýraznějších prvků absence adverbiální přípony *–mente* v Salentinu, a její funkce je většinou vyjádřena jednoduchým adjektivem.

a. *nu te l' eri llavati filu boni*
ne ty to byl umýt ne **dobré** MPL
„neumyl jsi je dobře“
(Salentino)

Dále je třeba zmínit preferenci v užívání *passata remota* (aoristu) jakožto jediné varianty vyjádření minulého času na převážné většině území Jižní Itálie.

b. *o asciàdi mu pai calò*
ten klobouk NSG mně jde **dobrý** NSG
„ten klobouk mi sedí“
(griko)

Ve srovnání s ostatními řeckými dialekty (tsakonština, kyperština, pontština etc.) nevykazuje griko žádné výrazné strukturní rozdíly oproti SNŘ. V nominálním systému rozlišuje mezi třemi jmennými rody (maskulinum, femininum, neutrum) a třemi pády (nominativ, genitiv, akuzativ), a v rámci verbálního systému rozlišuje mezi dvěma slovesnými rody (aktivní a

²⁹ Dle teorie Alexandry Aikhenvaldové (2007: 40-42).

medio-pasivní) a třemi slovesnými časy (přezent, aorist a imperfektum). Mezi grikem a standartní novořečtinou jsou však nalezeny některé podstatné rozdíly, které jsou vyjmenovány v následujících případech:³⁰

- A. Griko nedisponuje budoucí slovesnou konstrukcí, jakou má novořečtina (částice θα + vyčásovaná forma perfekta/imperfekta)

θα έρθω (SNŘ)
část. přijdu-PFV- 1SG
Přijdu

Pro vyjádření futura používá konstrukci s přezentem:

avri pame totzu
zítra jdeme-PRÉZ. na pole
zítra půjdeme na pole

K vyjádření potřeby používá modální částice *enna*, pravděpodobně vytvořené z kontrakce novořeckého verba *echi* (έχει → má) a spojky *na* (*va* → předchází podřadným souvětím)³¹

avri enna pame totzu
zítra je třeba-MOD.ČÁST. jdeme na pole
zítra musíme jít/půjdeme na pole

Stejná konstrukce je přítomná i v kyperském dialektu, kde má čistě modální funkci, kdežto v griku se začala používat i pro vyjádření budoucnosti.

- B. Griko nemá formu, která je ve standartní novořečtině tradičně nazývána jako perfektivní

Έχω πάει στο στρατό. (SNŘ)
mám-1SG PERF. do vojna
Byl jsem na vojně

Tvar hlavního slovesa jít (πάει) ve skutečnosti není částice, ale je to speciální tvar, užívaný v této konkrétní konstrukci, který je etymologicky odvozený ze starořeckého infinitivu aoristu. Není přítomný v dialekttech, které pro vyjádření slovesného minulého času používají aorist a imperfektum. V griku se vytvořil analytický tvar, složený z pasivní částice a pomocného slovesa *být* nebo *mít*. Výběr pomocného

³⁰ Golovko, Panov (2013: 75).

³¹ Newton (1972:263).

slovesa se zdá být stejný jako v ostatních románských jazycích, tzn. sloveso být před pohybovým slovesem, sloveso mít před zbylými slovesy.

en ene artomeno
ne je přijde-PAS.ČÁST.
nepřišel/šla

- C. Na rozdíl od jiných řeckých dialektů užívá se v griku objevuje užití infinitivu. Pravidla pro jeho užívání jsou omezená – ve většině případů infinitiv následuje po modálním slovese *sozzo* (být schopen).

sozzo milisi o griko
mohu 1SG mluvit griko
umím mluvit griko

V některých případech se používá i po následujících slovesech: *kanno* (dělat), *tsero* (vědět/znát), *finno* (nechat), *echo* (mít)

kanni di (dělej vidět → ukaž)
tseri gapisi (umí milovat)
se finno kami (nechám tě dělat)

- D. Stejně jako v italském a novořeckém jazyce se v griku vyskytuje určitý a neurčitý člen v mužském, ženském a středním rodu. Členy, podstatná a přídavná jména, a zájmena zaujímají v rámci věty různé role a mohou zaujímat i role podmětu (vyjádřený nominativem), přímého předmětu (vyjádřený akuzativem) a nepřímého předmětu (vyjádřený genitivem/dativem).

Člen určitý:

Singulár:	Mužský r.	Ženský r.	Střední r.
Nominativ	<i>o</i>	<i>e</i>	<i>to (o)</i>
Genitiv/Dativ	<i>tu (u)</i>	<i>tis (tí', is, í')</i>	<i>tu (u)</i>
Akuzativ	<i>ton (on, o')(2)</i>	<i>tin (tí', in, í')</i>	<i>to (o)</i>

Plurál:	Mužský r.	Ženský r.	Střední r.
Nominativ	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>ta (a)</i>
Genitiv/Dativ	<i>tos (to', os, o')</i>	<i>tos (to', os, o')</i>	<i>tos (to', os, o')</i>
Akuzativ	<i>tus (us, u')</i>	<i>tes (es, e')</i>	<i>ta (a)</i>

Člen neurčitý:

	Mužský r.	Ženský r.	Střední r.
Nominativ	<i>ena(n)(4)</i>	<i>mia</i>	<i>ena(n)</i>
Genitiv/Dativ	<i>anù (5)</i>	<i>anì</i>	<i>anù</i>
Akuzativ	<i>ena(n)</i>	<i>mia(n)</i>	<i>ena(n)</i>

U forem středního rodu (to/ta) se před slovem začínajícím na samohlásku člen eliduje:

ta asteràcia → *t'asteràcia*

Občas v takových případech zaznamenáváme aferezi samohlásky na začátku slova:

ta asteràcia → (t)a 'steràcia

Co se týče ortografie, v případě grika se jedná o jazyk, který byl předáván ústní formou, jeho ortografie je tudíž nekonzistentní. Transkripce UoI korpusu vychází z ortografických konvencí, nalezených v několika mále psaných zdrojích (např. místní časopis *Spìtta*),³² které se zakládají na konvencích standartní italštiny. Tato nestandardizace v pravopise vede k variacím v transkripci stejných slov. K tomu je navíc zapotřebí přidat skutečnost, že tím, že bylo griko až donedávna jazykem předávaným pouze ústní tradicí, ortografická pravidla a fonetická transkripce, která byla vytvořena až dodatečně,³³ se v každém městě liší. Příkladem je transkripce fonému [x], který se vyskytuje v griku i v řečtině, ale ne v italštině

³² Občasník psaný v griku, který je jediným věrohodným snímkem dnešního grika – detailněji v kap. 9.7.

³³ Hlavním kulturním a jazykovým centrem grika bylo vždy město Calimera, odkud se tato jazyková kultura šířila do dalších měst Salentského Řecka.

→ v některých verzích se přepisuje stejně jako v řečtině /x/, v jiných zdrojích se vyskytuje jako /ch/ apod.

5.3. Syntax

Z hlediska syntaktického se u grika setkáváme s nemalým počtem strukturálních kalků z řečtiny. Pravděpodobně nejznámějším příkladem tohoto typu je tvoření tzn. komplementizované fráze podle řeckého vzoru, kdy se namísto použití infinitivu upřednostňuje verbální fráze s finitním slovesem. Takovýto vzor hypotaktické větné struktury užívá dva různé komplementizéry (podřadící spojky) pro vyjádření jednoho významu, tedy oddělení podřazené věty. Dvojité užití komplementizéru stejného typu je charakteristické pro dialekty Velkého Řecka, řečtina však namísto *ca* používá spojku *óτι*.

- a. *en ixē maka poddhi na fame*
ne mělo my mnoho **komp.** jíme
„neměli jsme mnoho jídla“

- b. *ti cuntanu ca su' stanchi morti*
tobě říkají **komp. že** jsou unavení mrtví
„říkají, že jsou k smrti unavení“

- c. *sacciu ca tutti a Galatina suntu*
vím **komp. že** všichni v Galatina jsou
„vím, že jsou všichni v Galatině“

Dalšími příklady řeckého vlivu v kontaktu řečtiny a románských dialektů v syntaxi jsou:

→ parataktické struktury

- d. *pame ce drome*
jdeme a jíme
„jdeme se najíst“

→ indikativ imperfekta použitý jak v hlavní, tak v podmínkové větě podmínkového souvětí

- e. *iva si non chivía*
šel jsem, kdyby ne pršelo
„šel bych, kdyby nepršelo“

→ užívání určitého členu před osobními jmény.

- f. *efònase to pedì to mea ce puru ton Antonài*

zavolał dítě to velké a také **DET.** Antonia
„zavolał si nejstaršího syna a také Antonia“

6. Griko jakožto dialekt moderní řečtiny

Griko jakožto dialekt moderní řečtiny vykazuje mnoho jazykových vlastností, které z moderní řečtiny vycházejí a mezi tyto vlastnosti patří zejména:

- pětivokalický hláskový systém převzatý se standartní novořeckou ortografií: η, ει, ου, u > [i], αι > [e], občasné slovní archaismy obsahující dórské α namísto atického η (tyto archaismy nejsou ojedinělé a pouze v griku, nacházíme je v jiných novořeckých dialektech, např. pontštině nebo tsakonštině), palatalizace veláry před hláskou u vyslovenou jako [u]
→ Griko [čuri] < *κύρις* (otec)
- žádné typicky starořecké tvary v oblasti syntakticko-morfologické, jako složené futurum, subjunktiv či optativ se v griku ani v jiných novořeckých dialektech nezachovaly
→ výjimkou v griku je zachování infinitivu aoristu pojícího se se slovesem *sozzo* (mohu)
- slovní zásoba je z převážné většiny novořecká – griko a novořečtina sdílejí kolem 95 % lexika, přičemž 75 % slovních kořenů vychází ze starořečtiny

7. KOMPARATIVNĚ-PRAKTICKÁ ČÁST JAZYKOVĚDNÁ

V následujících komentářích se zaměřím na některé výrazy v griku a okomentuji je na základě jejich srovnání se standartní novořečtinou (SNŘ) a standartní italštinou (STI) v rámci šesti vybraných ukázek. U každého autora je uveden jeho původ, který je při lingvistické analýze nutné brát v potaz, neboť má vliv na výběru formy transkripce.

7.1. ukázka

O grico teli agapi

Campòssi pàne leònta **ti o grico hànnete** jati vastà **alia lòja ce e' sòzi plèò stasi** ampì sti' zoi modèrna, **ìu** plùssia ce fortomèni fse **pràmata cinùria**. Cìspu elèi tùo, o **ca 'nnorizi** o ca en **efsèri màncu** alò o grico enn'àne pànta a spirì' professùri. Ce **poddhè forè o lène** ma ena ghèjo crifò, ma 'a tònò ghelarò na càne na fanì ùsi glòssa checciulèddha, **ftohèddha** ce afèlasti ce cìspu **cratènni** ja tùttin glòssa **na noistì** a spirì àscima ce 'ntropiammèno. **Addhe stòrie sòzune custì cùndu cini** i' Ssuntina o tis Rosària. M'ò le e **SSuntina**: Mòtti ghiùrisa i' protinìn emèra atti scòla e **mànammu** mu **ròdise** pos ìhe pànta. **Evò** ca e' nòona in glòssa tis mèscia i **respùndefsa**: cini lèi tòssa **òrria** pràmata ma evò e'tin **noò**.

E Rosària mu cùnte **'nvèce**: i'protinìn emèra scòla, **dòppu** a spirì' cerò escòsimo ce ròdisa i' mèscia mott'ìsoza pài èssu na fào. Tùì, pu ìone i"signorina D'Urso" e' nòise tìpoti ce fònase o Giuvànni, pu ècanne o bidèllo, **na màsi** ciò pu evò èlona. (zkráceno)

Griko potrebuje lásku

Někteří říkají, že se griko ztrácí, protože má málo slov a nemůže obstát v moderním životě, tak plného nových věcí. Kdokoli to říká, ať grikem mluví či nikoli, je prý nelehké tento jazyk někoho naučit. Mnozí to říkají s potutelným úsměvem, ale i přes jejich veselý tón naznačují, že kdokoli tímto jednoduchým a chudým jazykem mluví, se cítí nepříjemně a stydí se za něj. Můžeme uvést některé příběhy, jako ty, které uvedly Suntina a Rosària. Suntina říká: pamatuji si, že první den školy, se mě máma zeptala, jestli mám všechno. Já jsem jejímu jazyku (griku) nerozuměla a odpověděla jsem jí, že říká mnoho krásných věcí, ale já jí nerozumím. Rosària mi zas vyprávěla, že když se první den ve škole učitelky zeptala (v

griku), jestli se může jít najít, učitelka, které říkali "slečna z Ursa" nerozuměla ničemu, a musela zavolat školníka Giovanniho, aby jí přeložil, co Rosària říkala.

ukázka z časopisu *Spitta*, ročník 12/2007, č. 2, autor Giuseppe de Pascalis (Martano)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
infinitiv	sòzi stasì	μπορεί να είναι	puó stare	v SNI je infinitiv běžným jevem, v griku se objevuje občasně, SNŘ jím nedisponuje
afereze	ti	ότι	che	ztráta počátečního /ó/ oproti SNŘ
člen	o grìco	το γκρίκο	il griko	člen si ponechal maskulinní tvar z italštiny
geminace, nejednotná transkripce	hànnete	χάνεται	si perde	geminovaná výslovnost hlásky /n/, zde pozorujeme transkripci fonému [χ] pomocí hlásky /h/
proteze, hlásk. redukce	alia	λίγα	poche	předsunutí hlásky /a/ na začátek slova, úplný zánik hlásky /γ/ při zachování stejné slabičnosti
nejednotná transkripce	lòja	λόγια	parole	k transkripci fonému [γ] je použita hláska /j/
tsitakismos	ce	και	e	palatalizace veláry /k/
redukce	pràmata	πράγματα	cose	úplné vypuštění hlásky /γ/
tsitakismos, vokalická změna	cinùria	καινούρια	nuove	palatalizace veláry /k/, změna výslovnosti vokálu /e/ na /i/
výpůjčka	ca	το, οποίο	che	výpůjčka ze Salentina
afereze, geminace	'nnořizi	γνωρίζει	conosce	vypuštění počáteční hlásky /γ/ a její substituce apostrofem, geminace hlásky /n/
proteze, substituce	efsèri	ξέρει	sà	předsunutí hlásky /e/, náhrada fonému [ξ] za hlásku /f/

výrůjčka	màncu	ούτε	manco	italské slovo s výrůjčeným sufixem ze Salentina
apokopa, substituce	poddhè forè	πολλές φορές	molte volte	vypuštění koncové hlásky /s/ v obou slovech, substituce dvojhlásky –λλ dvojhláskou –dd
akuzativní tvar urč. členu	o lène	το λένε	-	mluvči vypouští počáteční hlásku /t/ - v akuzativu spíše nestandardní
synkreze	ftohèddha	φτωχή	poveretta/poverella ³⁴	prolnutí řeckého pojmu s it. deminutivem → v případě dvojhlásky –ll bychom opět pozorovali substituci -dd
synkreze	crattènni	κρατάει	tiene	prolnutí obou slov
infinitiv	na noisti	να καταλάβει	per capire	-
substituce	addhe stòrie	άλλες ιστορίες	altre storie	substituce dvojhlásky –λλ dvojhláskou –dd
infinitiv	sòzune custì	μπορούν να αφηγηθούν	possono essere raccontate	-
nejednotná ortografie	cùndu	πως	come	použití /c/ na počátku, v jiných textech ³⁵ nacházíme v této pozici /k/
tsitakismos, redukce	cìni	εκείνη	lei	odpadnutí počáteční hlásky /ε/, palatalizace veláry
Geminace	mànammu	μάνα μου	mamma mia	při spojení jména a posesiva v tomto případě nastává geminace
Sonorizace	ròdise	ρώτησε	chiedeva	záměna asonanty /τ/ za sonoru /d/
Substituce	evò	εγώ	io	náhrada veláry /γ/ labiodentálou /v/

³⁴ Podle zóny výskytu – oblast Puglie a Salenta používá spíše alternativu –tt, oblast Kalábrie a Basilicaty spíše -ll.

³⁵ V griko-italském slovníku.

[Http://www.castrignanodeigreci.it/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=672](http://www.castrignanodeigreci.it/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=672), v básni V. D. Palumba *Sirete traudàcia mu* → „kundu pu ele o sàvio”

Synkreze	respòndefsa	απαντούσα	rispondevo	prolnutí obou slov, řecký sufix
Synereze	òrria	ωραία	belle	stažení hiátu v diftong, příčemž foném [e] v ωραία je substituována hláskou /r/
Afereze	noò	εννώ	capisco	odpadnutí počátečního /ε/
Elize	'nvèce	ενώ	invece	vypuštění počáteční hlásky /i/, náhrada apostroffem
simplifikace, nejednotná transkripce	na màsi	να μάθει	per capire	zjednodušení těžce vyslovitelného fonému [θ]

7.2. ukázka

Ukázka ze zpěvu *O traúdi tu chiru* autora Leonarda Mascella (z Castrignana), publikovaného v roce 1900 V.D. Palumbem v časopise *Kalimera*

Ti **s'òrkete** a pu c'essu ti **kkardìa** Co cítíš v srdci
 Na torisi pu tossi, makariò tto! když vidíš tolik mužů žijících blaženým životem!
Echun ghineka c'échune pedia mají ženu a mají děti
òria, kalà, ce **quasi** ianomena. hezké, hodné a téměř dospělé.

È'ssu pponì, Kristè mu, na torisi Copak tě nebolí, Kriste můj, vidět
 Mia fsichì ka e'ppeseni, ma é ppameni? duši, která neumírá, ale je odsouzena?
 Kristé mu, e'ssu ponì na kanonisi Kriste můj, nebolí tě vidět
 Tutti lumera pu me consumei? ten oheň, který mě spaluje?
 Pàreme, e'ssozo pleo, se prakalò. Vezmi si mě, už dál nemůžu, prosím tě.

(zkráceno)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
hlásková změna, nejednotná transkripce	òrkete	έρχεται	viene	hláska /é/ zaměněna za /ò/, k transkripci fonému [χ] je použita hláska /k/
geminovaná počáteční hláska, posun v přízvuku	kkardìa	καρδιά	cuore	geminace počátečním konsonantu v postvokalickém postavení
nejednotná transkripce	echun	έχουν	hanno	k transkripci fonému [χ] je použita hláska /ch/
nejednotná transkripce	ghineka	γυνναίκα	donna	k transkripci fonému [γ] je použita hlásková skupina /gh/
synereze, nejednotná transkripce	òria	ωραία	belli	stažení hiátu v diftong, bez substituce
Italianismus	quasi	σχεδόν	quasi	zachování italského tvaru

Vidíme, že transkripce stejných fonémů je nejednotná nejen v rámci poezie a souvislého psaného textu, a nejen mezi různými městy, ale také v rámci jedné básně. V tomto

případě k transkripci stejného fonému [χ] použit v prvním verši grafém /k/ a v třetím verši grafém /ch/.

Dále pozorujeme poměrně značný výskyt geminovaného počátečního konsonantu, následujícího bezprostředně po určitém členu. Tuto geminaci způsobuje odpadnutí finálního /n/ v určitém členu a v částici vyjadřující zápor, které automaticky posílí výslovnost bezprostředně následujícího konsonantu. Tento jev pozorujeme hojně jak v souvislém psaném projevu:

... cùndu cìni i' **Ssunt**ina o tis Rosària.

ukázka z časopisu *Spìtta*, ročník 12/2007

tak v poezii:

È'ssu pponì, Kristè mu, na torisi
Mia fsichì ka e' **pp**eseni, ma é **pp**ameni?
Kristé mu, e' **ssu** ponì na kanonisi
pàreme, e' **ssozo** pleo, se prakalô.

V prvním a třetím verši právě zmíněné ukázky pozorujeme mimo jiné také rozdíl v psaní jména a posesiva – autor je nepíše dohromady (většinou s geminovaným /m/), ale odděluje je. Objevuje se tedy další důkaz nesjednocené ortografie:

È'ssu pponì, Kristè **mu**, na torisi

V tomto případě nelze vyvozovat žádné závěry, které by byly založeny čistě na ortografii. Je třeba brát v potaz mnoho faktorů, jako autorův původ, vzdělání, zaměstnání a jeho osobní stylizaci.

7.3. ukázka

Ukázka ze básně *Maria*, publikované Domenicanem Tondim (z Zollina) na počátku 20. století v rámci jeho didaktického spisu *Glossa*

Posso s' agàpisa, òria Maria	Jak jsem tě miloval, krásná Mario
Me mavra ammàtia , mavra maddhia!	s černými očmi, s černými vlasy!
C'arte pu vriskome se xena meri,	Teď jsem však daleko, v cizích krajích,
pu tispo s'emase , tispo se xeri.	kde tě nikdo nezná, nikdo tě neviděl.
Sta diavemmena trechi i psichi ,	Do dávné minulosti se vrací má duše,
c'e òria glòssamu se travudi .	a můj krásný jazyk ti pěje píseň.

Ànapse c' ànixe passia zoì	Osvětлил se a otevřel se život
c'ola filistisan ecì pu cì.	a najednou se všechny věci políbily.
Filisti i tàlassa me ton anghera.	Políbilo se moře s nebem.
Filisti i nifta me tin emera.	Políbila se noc se dnem.
Ola mas fenatto ti kannan mia,	Vše se zdálo být jedním,
ti o kosmo ìsane olo kardìa.	že všichni měli jedno srdce.

(zkráceno)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
geminace	posso	πόσο	quanto	geminace oproti SNŘ uprostřed slova
Proteze	ammátia	μάτια	occhi	předsunutí hlásky /a/ sposu s geminací hlásky /m/
nejednotnost v transkripci	xena	ξένα	estranei	v jiných textech je hláska /x/ použita jako foném pro transkripci hlásky /χ/
simplikace, nejednotnost v transkripci	s'emase	σ'έμαθε	ti conosce	zde je foném [θ] transkribován pomocí /s/
hláskové zachování	psichi	ψυχή	anima	oproti jiným textům ³⁶ zachovává řeckou hlásku /ψ/
nejednotná ortografie	glòssamu	γλώσσα μου	mia lingua	spojení jména a posesiva bez geminace
hlásková změna, posun v přízvuku	travudi	τραγούδι	canzone	náhrada veláry /y/ labiodentálou /v/

³⁶ Viz např. rozbor básně *Matinata* V.D. Palumba, kde slovo ψυχή je transkribováno jako *fsichi*.

simplifikace, nejednotnost v transkripci	tàlassa	θάλασσα	mare	zde je foném [θ] transkribován pomocí /t/
akuzativní tvar urč. Členu	ton	τον	-	zachování SNŘ tvaru beze změn
metateze, hlásková redukce	fenatto	φαινόταν	sembravano	přesmyknutí hlásek /o/ a /a/, vypuštění koncové hlásky /n/

7.4. ukázka

Pròppi n'ancignàsone na milisume, ìone calò pràma na vòlome canèa zzippàli. Ce **allòra** plèppi pòse, ma ti, ma plèon alfabèto **èna gràfsome**? Enna gràfsome **m'on** alfabèto italiàno? Enna gràfsome m'èn' alfabèto **fsèno**? **Almèno** ja tùo n'i **pensèfsome** òli'mìa. En ìme cèrto, ma **pistèo** ti, rotimmèni, suggèste òli ghiaddhèamo ton alfabèto **italiàno**. Ce alfabèto **italiano** vastà icosièna gràmata. Ja ta lòja fsèna, poddhè' forè, **trèhome** sta gràmata: J KYWX ja ta lòja fsèna. Artena **mòtti ìmesta** emì pu 'mì, **sòzome càmi ciò** pu **tèlome**, ce **passosèna sòzi gràfsi** pos tèli. Ma **m'o giornàli** en e'to stèssò pràma. M'o giornàli enna cratèsome stennù ti o **sòzune meletisi** òli. Ce **o ghèno cai** mèri meletà ma ta icosièna gràmata **atto'**alfabèto italiàno. Ce ciò pu mas lèi o ghèno ène ca **vrìschi** dìsculo na meletisi I Spìtta. Ja tùo enna vòlome scupò na mi cànome ta pràmata **ancòra plèo** dìscula. Endiàzete allòra na cratestùme, pòsso plèo sòzome, cùcchia es ciò pu e cristiani ìne **masomèni** na vlèfsune mòtti piànnune na meletisune. (zkráceno)

Musíme jím (grikem) i nadále mluvit, a je skutečně vhodné o něm i trochu pochybovat. Takže otázkou je, jaké písmo máme vůbec používat? Máme používat italskou abecedu? Máme používat cizí (řeckou) abecedu? Alespoň na toto máme všichni stejný názor. Nejsem si jistý, ale myslím si, že kdybych se poptal všech okolo, odpoví mi, že bychom měli raději používat abecedu italskou. Italská abeceda má 21 písmen: J KYWX pro cizí písmena. Teď když můžeme dělat, co se nám zlíbí, každý může psát, jak chce. Ale s časopisy se to má jinak. Časopisy se musí psát tak, aby je mohli číst všichni. A všichni všude používají 21 písmen italské abecedy. Lidé nám říkají, že je pro ně obtížné číst časopis I Spìtta. A proto jsme si dali za cíl, že to nebudeme ještě více komplikovat. Je proto důležité, abychom se co nejvíce drželi toho, co je nyní pro všechny srozumitelné.

Ukázka z časopisu Spìtta, ročník 07/2007, č. 1, autor Giuseppe de Pascalis (Martano)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
hlásková změna, geminace	pròppi	πρέπει	dovere	záměna /é/ za /o/geminace oproti SNŘ uprostřed slova
italianismus	allòra	άρα	allora	převzato beze změny
syntax	ma ti, ma plèon alfabèto ènna gràfsome	μα σε τι αλφάβητο πρέπει πλέον να γράψουμε	ma piuttosto in che alfabeto dobbiamo scrivere	nestandardní pořádek slov oproti oběma jaz. formám, opakování spojky <i>ma</i> → s funkcí opisného tvaru
kontrakce, substituce	ènna	πρέπει/ έχουμε να	dovere	stažení dvou gramatických slov do jednoho tvaru, naharazení vyloučeného zbytku slova hláskou /n/
nejednotnost v transkripci	gràfsome	γράψουμε	scrivere	foném [ψ] transkribován pomocí hláskové skupiny /fs/
elize	m'on	με τον	-	další varianta přepisu určitého členu v akuzativním tvaru
nejednotnost v transkripci	fsèno	ξένο	straniero	-
italianismus	almèno	τουλάχιστον	almeno	převzato beze změny
konjugační nejednotnost v pl.	pensèfsome	νομίζουμε/ σκεφτόμαστε	pensiamo	konjugační sufix v pl. nepodléhá ani SNŘ ani STI paradigmatu
souhlásková redukce	pistèo	πιστεύω	credo/penso	vypuštění fonému [v] oproti SNŘ
posun v přízvuku v rámci stejného textu	italiàno x italiano	ιταλικό	italiàno	v jednom případě vyslovení diftongu, v druhém hiátu
nejednotná transkripce	trèhome	τρέχουμε	corriamo	preferenze transkripce s aspirantou /h/
metateze	ìmesta	είμαστε	siamo	přesmyk hlásek /e/ a /i/
infinitiv, nejednotná ortografie	sòzome càmi	μπορούμε να κάνουμε	possiamo fare	použití /c/ na počátku, jiní autoři používají ³⁷ místo /c/ hlásku /k/ → problematický foném, protože v STI hláska /k/

³⁷ V. D. Palumbo v básni *Sirete traudàcia mu* píše „pate ce kalò kàmete“, dále v lidovém zpěvu *Canzone per la strina* z Corigliana d'O. pozorujeme „trioskcia tùmena ce tria na kami“, ale v lidové písni *Coràsi, sa an ampàri jenomèno* pozorujeme „ècame na ghelàsi olo to jèno“.

				neexistuje, ale v SNŘ ano
posun v přízvuku	cìo	ό,τι	ciò	-
nejednotnost v transkripci v rámci textu	tèlome	θέλουμε	vogliamo	zde transkripce pomocí /t/
simplifikace	passosèna	ο καθένας	ognuno	synkreze simplifikované verze SNŘ slova se slovem jiného původu
infinitiv	sòzi gràfsi	μπορεί να γράψει	può scrivere	-
simplifikovaná deklinace	m'o giornàli	με τα περιοδικά	coi giornali	forma o v tomto případě spíše nestandardní
infinitiv	sòzune meletìsi	μπορούν να μελετήσουν	possiamo imparare	-
spřežení významů	o ghèno	ο κόσμος/οι άνθρωποι	gente	namísto jednoho ze standardních výrazů ze SNŘ či STI zde pravděpodobně došlo k záměně italského <i>gente</i> s řeckým <i>γένος</i>
nejednotnost v ortografii	cai	κάθε	ogni	v jiných zdrojích ³⁸ je ortografie uváděna jako quai
geminace	atto'alfabèto	απ'το αλφάβητο	dall'alfabeto	výsledkem asimilace došlo ke geminaci
reiterace	ancòra plèo	πλέον	ancora	zdvojení významu opakováním v obou jazycích
nejednotnost v transkripci v rámci textu	masomèni	μαθημένοι	imparati	zde transkripce pomocí /s/

³⁸ http://www.castrignanodeigreci.it/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=672

7.5. ukázka

Ukázka z básně *Matinata*, publikované Vitem Domenicem Palumbem (z Calimery) na konci 19. století, vydané posmrtně v rámci sbírky *Traùdia* (ed. Giannino Aprile)

Matinata

Ti en **glicea** tusi **nifta**, ti en òria,
c'evò 'e plonno **pensèonta's** esena,
c'ettumpì sti' **fenèstrassu**, agàpimu,
tis kardiammu su **nifto** tí' pena.

Evò panta s'esena penso,
jatì 'sena, **fsichimmu gapò**,
ce pu pao, pu **sirno** pu **steo**,
sti' kkardia panta 'sena vastò.

T'asteràcia pu panu me vlèpune
c'e **m'o fengo** krifizzu nnomena
ce jelù ce mu **leùne: s'ton** ànemo
ta traùdia pelìs, i chamèna.

Ma 'su plonni, teleste, ce 's **ìpuno**
ste torì cino pu e' **gapimeno**
ti jelonta filì t'ammadàciasu
ce se 'ssifti sto' pèttottu, ohimmena!

Kalì nifta, se **finno** ce **feo**,
plaja 'su, ti 'vò pirta prikò,
ma pu pao, pu sirno, pu steo,
sti' kkardia panta 'sena vastò.

Serenáda

Jak sladká je tato noc, jak je krásná,
myslím na tebe a nemohu spát,
jsem u tebe, lásko, zpívám ti u okna,
a trýzeň mi spaluje srdce.

Vždy myslím na tebe,
protože jen tebe miluji,
a kamkoli jdu a kdekoli jsem,
nosím tě v srdci.

Hvězdy, které mě seshora sledují
a tajně rozprávějí s měsícem
a smějí se a říkají: „do větru
zní tvé písně, jsou ztracené“

Ale ty spíš, a možná ve snu
objímáš jiného, kterého miluješ
směješ se a líbáš ho na oči
a on tě tiskne ke své hrudi!

Dobrou noc, odcházím, nechám tě spát,
neposlouchej mou smutnou píseň,
ale kamkoli půjdu a kdekoli budu,
vždy budeš v mém srdci.

(zkráceno)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
epenteze/ monoftongizace	glicea	γλυκιά	dolce	vyslovení hiátu namísto diftongu
nejednotná transkripce	nifta	νύχτα	notte	transkripce fonému [χ] pomocí /f/
Synkreze	pensèonta's	σκέφτοντας	pensando	propojení obou jazyčných forem
geminace ve spojení s italianismem	fenèstrassu	παράθυρό σου	tua finestra	geminace při spojení jména s posesivem, platí i v případě spojení s italianismy
afereze, nejednotná transkripce	nifto	ανοίγω	apro	odpadnutí počátečního /a/, velmi nestandardní transkripce řeckého fonému [γ] pomocí /f/
nejednotná transkripce	fsichimmu	ψυχή μου	anima mia	řecký foném [ψ] je transkribován hláskou /f/, spojení s posesivem opět geminováno
Afereze	gapò	αγαπώ	amo	odštěpení počáteční samohlásky /a/, ale ve stejném textu se objevuje <i>agárimu</i> se zachovanou samohláskou a bez geminace v posesivu, poté opět forma <i>gapimeno</i> ³⁹
posun ve významu	sirno	σέρνω, ale ve významu φεύγω	andare	-
Epenteze	steo	είμαι	sto	vsunutí samohlásky /e/
určitý člen v akuzativu	m'o	με το(v)	-	nestandardní použití určitého členu v akuzativu, běžnější tvar <i>to/ton</i>
Apokopa	fengo	φεγγάρι	luna	zánik celé slabiky na konci slova
Epenteze	leùne	λένε	dicono	vsunutí hlásky /ù/
určitý člen v akuzativu	s'ton	στον	-	standardní použití členu v souladu se SNŘ
nejednotná transkripce v rámci jednoho textu	kkardia	καρδιά	cuore	zde s geminovanou hláskou /k/, čtvrtý verš první sloky psán bez geminace <i>kkardíammu</i>

³⁹ Autor mění tvar slov kvůli zachování metriky verše, tvar s odštěpenou samohláskou je spíše nestandardní.

epenteze	ì u no	ύ π νος	sogno	vsunutí hlásky /u/
afereze, geminace	f inno	αφ ήνω	lascio	vypuštění počáteční samohlásky /a/, zdvojení hlásky /n/
hlásková redukce	fe o	φέ υ γω	vado via	vypuštění hláskové skupiny při zachování stejného počtu slabik

7.6. ukázka

Coràsi, sa an ampàri jenomèno	Děvče, co sedáváš v koutě
S'idane ce pedia ce paddicàri :	viděli tě děti i mládenci:
ècame na ghelàsi olo to jèno:	všichni lidé se ti smáli:
èpese 'cimèsa sa an animali ,	skácela ses na zem jako zvíře,
se ghelàsa ghinèche ce pedia :	smáli se ti ženy i děti:
èglase to chiancàu tis aglasia	rozbila jsi kostelní dlažbu

(ukázka lidového zpěvu z Melpignana)

JEV	UKÁZKA V GRIKU	SNŘ	STI	POZNÁMKA
posun v přízvuku	pedia	παιδιά	bambini	-
substituce	paddicàri	παλληκάρια	ragazzi	substituce duplikovaným /dd/
italianismus	animali	ζώα	animali	převzato beze změny
významové vyprázdnění, sonorizace	èglase	έσπασε	ruppe	v griku inf. od slova <u>rozbít</u> <i>klanno</i> → v min. čase dochází k sonorizaci èglase
sonorizace, hlásková změna	aglasia	εκκλησία	chiesa	neznělá geminovaná souhláska /κκ/ je nahrazena sonorou /g/, počáteční /ε/ je zaměněno za /a/

7.7. Lingvistický komentář

Na uvedených ukázkách je zřejmé, jak se mezi sebou liší, především se pak jedná o rozdíly v ortografii a v transkripčních pravidlech, dále jsou to rozdíly na rovině morfologické a fonetické.

Jako hlavní ukázkové texty pro rozbor jsem zvolila tři básně (všechny tři milostné), jednu lidovou píseň a dva souvislé texty (v obou případech se jedná o texty metajazykové).⁴⁰ Texty jsem volila v různých žánrech a z rozdílných lokalit, abych na nich ukázala rozdíly především v ortografii.

U všech textů si lze všimnout velmi nesystematické ortografie, která se liší nejen napříč různými texty odlišných autorů, ale i v rámci jednoho identického textu. Nejčastěji se rozdíly v transkripci objevují u hláskových výpůjček z novořečtiny, jakými jsou ψ, χ, ξ, θ, γ, κ. V některých případech se transkripce řídí kontextem a přepis podléhá určitým kontextovým pravidlům, a jindy ortografie variuje i v rámci jednoho stejného textu i v rámci stejného slovního kontextu:

	1. ukázka	2. ukázka	3. ukázka	4. ukázka	5. ukázka	6. ukázka
ψ	-	-	psichi	gràfsome	fsichì	-
χ	hànnete	òrkete, echun	nifta	trèhome	nifta, chammèna	-
ξ	efsèri	-	xena	fsèno	-	-
θ	tèli, na màsi	-	emase, talassa	tèlome, masomèni	-	-
γ	lòja, ghèjo	ghineka	-	ghèno, lòja	nifto, plaja	ghelàsi, jèno
κ	ècane, scòla	kalà, kanonisi	kannan, vriskome	vrìschi, càmome, calò	kardiammu, krifizzu	ècame, ghinèche

⁴⁰ Tzn. hovoří se v griku o griku.

V případě geminace se již setkáváme s několika pevnými pravidly, podle kterých hláska geminaci podléhá, a která odráží mluvenou formu jazyka. V případě mluvené formy je ve slově kladen důraz většinou na počáteční souhlásku, a psaná forma tento jev odráží geminovanou souhláskou, obzvláště v případech, kdy dochází k vypuštění konečné souhlásky či celé slabiky v předchozím slově, nebo je vypuštěna počáteční souhláska či slabika stejného slova. Toto ať už hláskové či slabičné vypuštění je signalizováno apostrofem a následující souhláska je zdvojena:

*„sti' **kk**ardia panta 'sena vastò”*
„ce se 'ssifti sto' pèttottu, ohimmena!”
„ca 'nnorìzi”

Stejná pravidla platí i v případě záporu:

*„è' **ssu** pponì, Kristè mu, na torisi”*
*„pàreme, e' **ssozo** pleo, se prakalò”*

Vzhledem k nesystematicky a nepevně stanoveným ortografickým pravidlům grika nacházíme také stejné slovo ve stejném slovním kontextu a se stejným přízvukem, psané jednou s geminací a podruhé bez geminace:

„sti' fenèstrassu”
„poddhè' forè”
*„ti s'òrkete a pu c'essu ti **kkardìa**”*

ale

*„ti o kosmo ìsane olo **kardìa**”*

V případě jména v kombinaci s posesivem si lze povšimnout markantních rozdílů v použití, neboť každý autor volí konkrétní slovní geminaci dle vlastního uvážení:

„glòssamu”
„mànammu”
„fsichimmu”
„Kristè mu”

Dalším často opakujícím se prvkem je posun v přízvuku oproti originálu. V griku se vyskytuje tendence posouvat přízvuk spíše ve slovech řeckého původu než ve slovech italského původu,⁴¹ kde přízvuk většinou zůstává ve své původní pozici:

καρδιά → *kardìa*

τραγούδι → *travudì*

ωραία → *òria*

παιδιά → *pedìa*

Posun přízvuku ve slovech italského původu:

ciò → *cìo*

V některých případech dochází v pozici přízvuku k souhláskové geminaci:

αφήνω → *finno*

πόσο → *posso*

κάνω → *kanno*

Celkem pozoruhodným fenoménem je posun v přízvuku ve stejném slově italského původu a v rámci jednoho textu. Tento posun si můžeme vysvětlit několika způsoby – může jít o překlep či autorovu osobní stylizaci:

„...ton alfabèto italiàno.”

„Ce alfabèto italiano vastà...”

Další opakující se variantou je nekonzistentní užívání obzvláště určitého členu. Z ukázek vidíme, že jednotliví autoři se ohledně výběru formy členu neřídí žádnými pevně stanovenými pravidly:

***M'ò** le e SSuntina*

*Ce poddhè forè **o** lène*

*Ti s'òrkete a pu c'essu **ti** kkardìa*

*cùndu cini **i'** Ssuntina **o** **tis** Rosària*

*Filisti **i** nifta me **tin** emera*

⁴¹ V STI je psaní přízvuku nepovinné, je povinné jej vyznačovat pouze u slov, u kterých má distinktivní funkci.

Jedna forma členu variuje i v rámci jednoho textu:

*ghiaddhèamo **ton** alfabèto italiàno*

x

*Enna gràfsome **m'on** alfabèto*

***m'o** fengo*

x

***s'ton** ànemo*

Z ukázek dále vyplývá, že se v griku vyskytuje vysoká přítomnost slov řeckého původu, která svou frekvencí výrazně převyšuje počet slov italského původu. U slov řeckého původu si lze povšimnout, že u mnoha z nich se v griku objevila nějaká morfologická změna, kdežto slova italského původu griko většinou zachovává v jejich původní variantě, ve které je přejalo. K morfologickým změnám u těchto slov tudíž dochází minimálně, občas vykazují změny spíše na úrovni fonologické (posun v přízvuku apod.):

Ze SNŘ:

*εννοώ → **noò***

*ύπνος → **ipuno***

*φεγγάρι → **fengo***

*νύχτα → **nifta***

*γλυκιά → **glicea***

*είμαστε → **imesta***

Ze STI:

*allòra → **allòra***

*ancòra → **ancòra***

*stesso → **stesso***

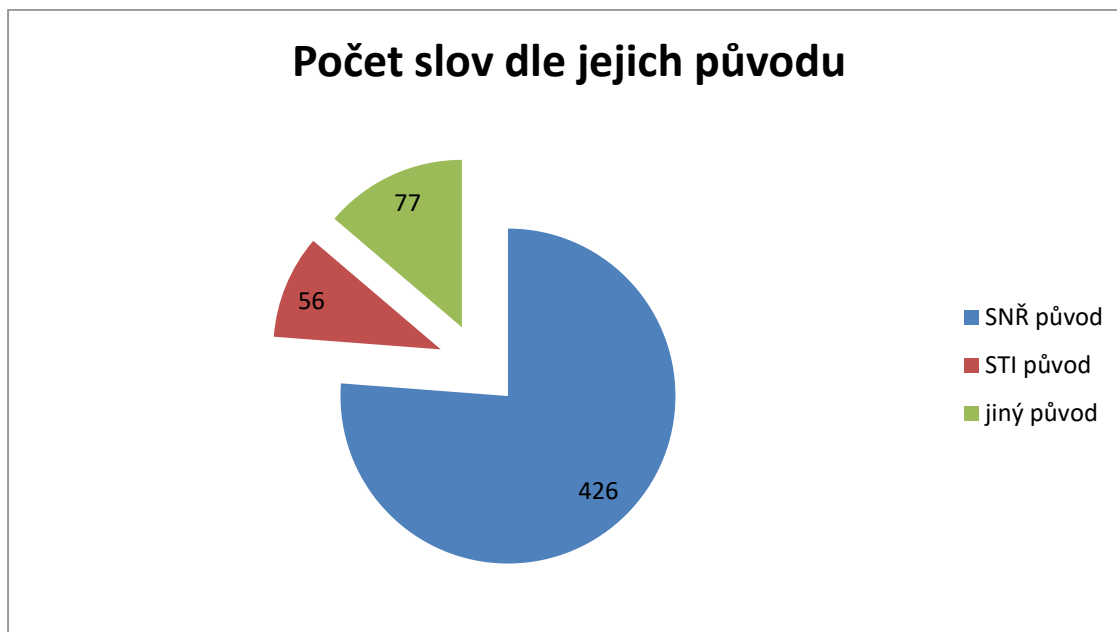
*almèno → **almèno***

*scuòla → **scòla***

*italiàno → **italiano***

*ciò → **cio***

Pro lepší představu je počet slov řeckého a italského původu zobrazen na následujícím grafu:

Z grafu jednoznačně vyplývá, že pro mluvčího pouze standardní italštiny, a nikoli standardní novořečtiny, jsou ukázky v griku nesrozumitelné. 76 % slov je novořeckých, pouze 10 % je italských a 14 % slov je jiného než SNŘ a STI původu. Může se jednat jak o slova jasného původu, např. ta, která byla přejatá ze salentského dialektu (např. *ca*), tak o slova původu nejasného⁴² (*tispu, suggeste, passia, iannoména, chiancà* apod.).

⁴² Obecně se v griku objevují slova starořeckého, byzantského, arabského a italského původu a dále byla některá slova přejata kromě Salentina i z jiných italských dialektů.

7.8. Závěr praktické části

Jak je z ukázek patrné, především ortografie je napříč texty velmi nekonzistentní a neodkazuje k žádným pevným pravidlům. Již samotný název jazyka 'griko' se v psaní liší od autora k autoru. Jedni jej píšou jako *griko*, druzí jako *grico*. Tím, že je počet zdrojů v griku velmi omezený a pro lingvistický výzkum nejsou dostupné téměř žádné korpusy, je těžké si odvodit, jakým ortografickým pravidlům by měl daný jev podléhat. V tomto případě, při rozhodování autora, jakou ortografickou variantu zvolit, nerozhodují pevně stanovená pravidla, ale spíše autorův původ. Přestože se v rámci jednoho města či komunity autoři drží určitého standartu přepisování, viděli jsme, že se u jednoho autora může vyskytovat několik různých variant jednoho fonému.

Co se týče formy sdělení, neshledala jsem žádný výrazný rozdíl v jazyce mezi poezií a souvislým mluveným projevem. Řekla bych, že stírající se jazykové rozdíly mezi oběma žánry pramení ze skutečnosti, že griko je od pradávna jazyk mluvený, a písemně začal být zaznamenáván až teprve nedávno. Proto i poezie používá v rámci grika spíše vybrané výrazy, v rámci jazyka obecně lze však tyto výrazy považovat za poměrně běžné a nijak žánrově nespécifické. U poezie lze pouze zaznamenat volbu jazykových prostředků za účelem eufonie či dodržení metra.

8. TEORETICKÁ ČÁST SOCIOLINGVISTICKÁ

8.1. Přítomnost Řeků v oblasti Salenta

Přítomnost Řeků v oblasti Salenta je zaznamenána již od dob starověku (8. stol. př.n.l.), kdy byla pobřeží Apulie, Kampánie, Kalábrie a východní Sicílie kolonizována Řeky, a spadala tak pod oblast tzv. *Magna Graecia*, tedy Velkého Řecka. Sicílie byla v té době obsazena již Féniciány, ale ti se usadili spíše v západní části ostrova. Jak na Sicílii, tak ve zbytku Itálie, se Řekové usazovali především u pobřeží, a zakládali tam svá města. Vnitrozemské oblasti přenechávali původním obyvatelům, zejména Italikům (v Sicílii, Kalábrii a Kampánii) a Messapiům (v Apulii). Tyto kmeny si po určitou dobu udržovaly své jazyky, ale později byly z velké části helenizovány.

Rozšiřující se S expanzí Římské říše bylo anektováno také Velké Řecko a Sicílie (3. st. př.n.l.). Přestože Římané své kolonie latinizovali, považovali Řeky za společníky a respektovali jejich jazyk i kulturu. Latina sloužila jako hlavní administrativní jazyk, ale řečtina byla v Římě používána jako druhý jazyk, a navíc byla převládajícím jazykem literárním. Latina se prosadila jako hlavní jazyk pouze na apulském pobřeží, ve městech Tarent a Brundisium, a na pobřeží Kalábrie. Salentský poloostrov, jižní Kalábrie a východní Sicílie zůstali i nadále helenofonním územím.

V posledních stoletích Římské říše začala latina zasahovat i do oblasti Velkého Řecka. Po přesunutí centra vlády z Říma do Konstantinopole byla obnovena řečtina jako oficiální jazyk v Jižní Itálii i na Sicílii a kromě jazyka byly upevněny také kulturní vazby s Řeckem. V sedmém století byla Říše svědkem velkého přílivu řecky mluvících uprchlíků ze Sýrie a Egypta, kteří utekli před muslimskými nájezdníky. Díky těmto uprchlíkům se řecký element na jihu Itálie opět dostal na vrchol a Jižní Itálie přešla pod nadvládu Byzantské říše.

Salento čelilo v průběhu 8. a 9. století opakovaným útokům ze strany Langobardů i Saracénů, kteří se usadili v Tarentu a v Bari, a měli v úmyslu dobýt celou oblast. 867 však nastoupil na byzantský trůn císař Basileios I., zvaný Makedonec; ve snaze zbavit Jižní Itálii Langobardů a Saracénů se mu podařilo helenizovat celý region, a obzvláště Salento, které přijalo pravoslavné mnišství. Kromě Salenta se pravoslavné mnišství rozšířilo i na východní Sicílii a do Kalábrie. Právě pravoslaví bylo silným pojícím prvkem mezi Itálií a Řeckem.

Ve skutečnosti začal příliv byzantských mnichů do Jižní Itálie již za období ikonoklastických bojů v 8. století, které vyvolaly vážné nepokoje po celé Říši. Proti ikonoklasmu se stavěli především mniši, kteří se raději skupinově odešli do Jižní Itálie, aby se vyhnuli perzekucím, kterým byli vystaveni. Nejdříve se usadili v oblastech Sicílie a Kalábrie, ty však byly postupně v 9. a 10. století obsazovány Turky, a proto se uchýlili do oblasti Tarentského zálivu, kde začaly vznikat malé skalní vesničky.

Mezi 8. a 9. stoletím bylo mnoho regionů spadajících pod Byzanc, především Salento, vystavěna masovému přílivu Řeků z různých oblastí Říše, a to z důvodu útěku před ikonoklastickými perzekucemi či před Araby, nebo hledání úrodné půdy pro obživu. Basileios I. a jeho následovníci podporovali migraci rolníků pocházejících z Peloponésu, egejských ostrovů a Epiru k osídlení vesniček, vznikajících ve středním Salentu, mezi městy Gallipoli a Otranto. Úkol těchto rolníků nebyl pouze obdělávat půdu, nýbrž i bránit území před invazemi. Salentské přístavy nabyly na důležitosti a nacházely se zde důležité cesty a komunikace

Mezi 9. a 11. stoletím bylo již Salento plně helenizováno a stalo se opravdovou řeckou provincií z pohledu implementace jazyka, zvyků, práva, ekonomiky etc. V Salentu se začalo hovořit téměř výhradně řecky,⁴³ protože celý region spadl pod byzantskou nadvládu. Vyvíjelo se také zemědělství a počet obyvatel rostl. Vysoce početní řečtí kněží se střídavě věnovali práci na poli a náboženským obřadům – přepisovali světské i náboženské texty, malovali fresky a vyučovali řecký jazyk.

Na počátku 11. století v apulském Bari začala vzrůstat nesnášenlivost vůči byzantské nadvládě a jejím represivním opatřením v Jižní Itálii a došlo k prvním povstáním, která však byla krvavě potlačena. Když se Normané na své cestě do Svaté říše zastavili na poloostrově Gargano u svatyně Archanděla Michaela, Bari této příležitosti využilo, aby se s Normany spojilo a bojovalo proti Byzantské nadvládě. Po několika bitvách italsko-normanská aliance nad Řeky skutečně zvítězila a všechna apulská města přešla pod nadvládu Normanů. Ti brali v potaz předcházející situaci na rozděleném apulském území. Tam, kde byla převládající část

⁴³ Před příchodem Byzantinců byla řečtina používána v Jižní Itálii a na Sicílii, tzv. italiotská řečtina, variantou dórského západního pevninského dialektu. Byzantinci do Itálie přinesli neohelénskou koiné, založenou na attickém dialektu - přítomnost byzantské řečtiny ovlivnila strukturu italiotské řečtiny, ačkoli některé z původních dórských rysů přežily (detailněji viz kapitola 2).

obyvatelstva pravoslavná řecká, ponechali pravoslavné biskupy i kněží, a podpořili dokonce i stavbu nových pravoslavných řeckých kostelů a klášterů. Tam, kde na druhou stranu převládala latinsky mluvící část obyvatelstva, jako například v Lecce, ponechali římskokatolické kněží a podpořili stavbu benediktinských klášterů.

Kulturní politika Normanů byla však poněkud dvojsečná – zatímco oficiálně tolerovali všechny jazyky a vyznání v jejich říši, současně prosazovali užívání jihoitalské varianty, založené na Kampánském dialektu (tedy nikoli řečtiny), a upřednostňovali římskokatolickou církev Svatého stolce, jejich politického spojence. Po Velkém schizmatu byla po celém normanském území východní pravoslavná liturgie nahrazena římskokatolickou a jako obřadní byla spíše než řečtina preferována latina.

V 16. se odehrál Tridentský koncil a následně protireformace – obě události přiměly římskokatolickou církev k zavedení drastických opatření. Na pravoslavné řecké kněží v Salentu, kteří byli již plně inkorporovaní do katolického kléru, se najednou začalo nahlížet jako na odlišné, a byli označeni téměř za heretiky. Odlišnost od kléru římskokatolického byl důvod k jejich perzekuci, která v řádu několika desetiletí vedla k vymizení řeckých kněží ze všech oblastí, včetně těch, kde se běžně hovořilo řecky. Oficiálně bylo sloužení řecké pravoslavné liturgie v Salentu ukončeno v mezi koncem 16. a počátkem 17. století, avšak neoficiálně pokračovalo až do konce 17. století.

Tyto události se odrazily na jazykové politice v Jižní Itálii. Lidí hovořících grikem začalo mezi 15. a 17. stoletím postupně ubývat. Oproti 15. století, kdy grikofonní území tvořilo téměř nepřetržitý pás území od Jaderského moře až po Jónské moře a mluvila jím ta největší salentská města jako Galatina, Gallipoli, Nardò etc. – v 18. století bylo již pouhým izolovaným ostrovem.

Griko začalo upadat do krize již za období sjednocení Itálie (1861), kdy se Itálie sjednocovala i po stránce jazykové. Děti chodily do škol, kde je učitelé učili číst a psát italsky, mateřský jazyk byl většinou překážkou v učení, a proto bylo třeba od něj co nejdříve upustit. Kdo měl v úmyslu pokračovat v zemědělské práci jako otec či dědeček, mohl i nadále používat griko a nechodit do školy. Díky tomu vstoupilo do povědomí lidí jako jazyk zemědělců a nevzdělanců.

Velkou ránu utrpělo griko na přelomu 19. a 20. století, kdy se Itálie ocitla v první světové válce. Válka ovlivnila nejen životní podmínky obyvatel, ale i celou jazykovou situaci. Téměř všichni muži schopní boje byli posláni do války bojovat za svobodu Trenta a Terstu, a na několik let opustili svá rodná města. Tito muži tak byli na tři roky odveleni tisíc kilometrů daleko od svých rodných měst, kde byli v kontaktu s ostatními, hovořícími italsky – pro ně do té doby nesrozumitelným jazykem. V italštině museli poslouchat povely a projevy, a vést rozhovory.

S nástupem fašismu, který proklamoval čistotu italské rasy a standardizovanou formu jazyka jakožto ideální nástroj k šíření jeho politické propagandy, začaly být ostatní, nestandardní, dialektální a menšinové formy potlačovány. Cílem fašistické jazykové politiky tak bylo úplné vymýcení všech nestandardních jazykových forem, které byly považovány za protinárodní, a na které se nahlíželo jako na „plevel, jež je nutné odstranit“ (Corno, 2015: 3). Italština byla, oproti tomu, viděna jako jazyk pokroku, úspěchu a sociální emancipace.

Pravděpodobně k největšímu úpadku v historickém vývoji grika došlo v období těsně po druhé světové válce. Masová emigrace, rozšíření nových prostředků komunikace, intenzivnější výměna zboží s okolními oblastmi, přeměna rolnické společnosti, zlepšení ekonomické situace a homogenizace společnosti byly faktory, které se výrazně podílely na ustupování jazyka a kultury grika.

Po Itálii se rozmohl fenomén *dialektofobie*, tedy boje proti dialektálním varietám, který používal mimo jiné italský školní systém jako prostředek k prosazování standardní italštiny. Salentským školám se dařilo mluvčím grika vnukávat představu o podřadnosti jejich jazyka, a zároveň dopad rádia a televize na šíření italštiny byl účinnější, než jakékoli puristické jazykové ideologie školního systému.

Po druhé polovině 19. století a hlavně pak ve století 20. se někteří vzdělanci pocházející z oblastí grikofonních i mimo grikofonních začali grikem blíže zabývat a uvědomili si jeho velkou jazykovou i kulturní hodnotu. Aby zabránili jeho zániku, začali se rozsáhle věnovat vyhledávání a dokumentaci nápisů, zpěvů, povídek, ukolébavek a pořekadel v griku, a vše přepisovali do latinky. Povědomí o Salentském Řecku propagovali jak v Itálii, tak v Řecku a v celé Evropě.

Od konce 70. let se opět obnovil zájem o griko a nespočet jednotlivců, sdružení a úřadů vyvinulo iniciativu za záchranu a propagaci této ohrožené lingvistické variety.

Všichni členové dnešní grikofonní komunity, včetně těch nejstarších, jsou bilingvní, a někteří jsou i trilingvní, tedy kromě grika ovládají také Salentino a italštinu. Mnozí z obyvatel, vychovaných ještě před druhou světovou válkou, byli převážně monolingvní. Do této monolingvní skupiny spadaly hlavně ženy, které zůstávaly doma a nebyly zvyklé opouštět město. Oproti tomu, muži většinou vyjížděli mimo grikofonní oblast za prací.

Do druhé světové války udržovalo s vnějším světem nejvíce kontaktů město Calimera, které fungovalo jako místní centrum obchodu, zatímco ostatní grikofonní města byla zaměřená téměř výlučně na zemědělskou produkci (nejčastěji oliv a tabáku).

Calimera je dnes považovaná za hlavní město kultury grika a pěstování jeho literární tradice, která je reprezentována kruhem učenců a literátů zvaným *Ghetonia* (sousedství). Mezi ně patří například Rocco Aprile, historik, spisovatel a univerzitní profesor na univerzitě v Lecce a jeden ze spoluzakladatelů tohoto literárního kruhu, dále filolog a básník Salvatore Tommasi a Salvatore Sicuro, překladatel Rohlfsových děl do italštiny. Salvatore Tommasi a Salvatore Sicuro byli mimo jiné také editory a vydavateli rukopisů nejznámějšího učenice, zabývajícího se grikem, Vita Domenica Palumba.

8.2. Vito Domenico Palumbo

Vito Domenico Palumbo (1854-1918) byl nejdůležitější helénista Salentského Řecká, a griku se věnoval jak jazykovědně, tak literárně. Svým celoživotním dílem upozorňoval na jazyk, který pomalu mizel, a prosazoval proto udržování grika jakožto národně-kulturního bohatství a snažil se o jeho propagaci nejen na území Itálie, ale i dále v Evropě. Udržoval kontakty s dalšími učiteli jakými byli filolog a překladatel D. Comparetti, lingvista G. Morosi, spisovatel a literární kritik G. Carducci, archeolog a univerzitní profesor R.M. Dawkins, zakladatel oboru lingvistiky v Řecku N.G. Hatzidakis, a byl také blízkým přítelem N. Politise, otcem moderních studií řeckého folklóru. Do konce života si dopisoval také s básníkem Kostisem Palamasem.

Pokusil se o vytvoření psané podoby grika, přičemž při jeho tvoření vycházel z dialektu Calimery a z upravené italské ortografie. Působil jako filolog, lingvista, spisovatel, básník, a překladatel. Z mnoha básní, povídek a lidových vyprávění, jichž byl autorem, jich nemálo po jeho smrti zmizelo. Ty, které byly nalezeny, se začaly postupně vydávat – mimo jiné *Canti greci di Corigliano d'Otranto* (Řecké zpěvy z Corigliana d'Otranto), sbírka lidových vyprávění *Io' mia forá...* (Bylo kdysi dávno...), sbírka veršů *Ìtela na su po'* (Chtěl jsem ti říct) apod. Dochovaly se i Palumbovy zpěvy, které jsou dodnes v Salentském Řecku přednášeny národními lidovými soubory.

Kromě literární tvorby se věnoval také překladům zpěvů v griku do novořečtiny, francouzštiny a němčiny, a opačně překládal ze zahraničních děl do grika, např. *O kràulo* (Havran) E. A. Poea.

Za jeho čtyřicetiletou literární tvorbu mu bylo 4. září 1908 řeckým králem Jiřím I. udělen řád Stříbrného kříže.

8.3. Griko v souvislosti s jazykovými ideologiemi

Griko, podobně jako všechny ostatní jazykové varianty ústní tradice, je i přes svou historickou kontinuitu stále na úrovni dialektální, a jeho specifické rysy, částečně dány „jazykovou kontaminací s italštinou a salentským dialektem" (Romano, Manco, Saracino, 2002: 42), jsou stále předmětem mnoha sociolingvistických výzkumů.⁴⁴

Obyvatelé Salentského Řecka ve skutečnosti nesdílí stejné zkušenosti týkající se grika, což se podepisuje na rozdíle v národní identitě této oblasti. *Teorie jazykových ideologií*, pod kterou tato tematika spadá, klade důraz na vztah mezi jazykem, politikou a identitou, a poukazuje na to, že „jazyk může existovat, pouze pokud je vnímán v souvislosti s jeho identitou, morálkou a v rámci jeho kulturního zázemí, a nikoli sám o sobě." (Irvine, Gal, 2000: 412). Jazyk je tedy vnímán jako kulturní odkaz ve společnosti, jehož role je promítána i do oblasti politiky a každodenní morálky. Jedna z typických vlastností jazykových ideologií je právě jejich komplexnost a propojenost s dalšími faktory. Kroskřity se o jazyce vyjadřuje jako o souboru pocitů, hodnot a nazírání na užívání konkrétního jazyka i v souvislosti s ekonomickou situací jednotlivých mluvčích, jejich etnicitě, pohlaví, věkové kategorii a v neposlední řadě také původem jazyka (2010: 192-193).

Jazykové ideologie navíc nejsou 'mentální', ale 'sociální' konstrukty (Cameron, 2003: 447), jinými slovy jedinec si je sám nevytvořil, ale jsou díky historickému vývoji a dlouhodobému působení okolních faktorů nějak společensky zabudované a nijak se neliší od jiných oblastí společenského života. Cameron (2003: 448) dále uvádí, že ideologie jazykem „neustále prostupují a přesahují z něj do jiných oblastí společenského života. Zároveň na tyto oblasti působí a ovlivňují samotné prostředí, ve kterém vznikají."

U mluvčích grika k tomuto jazykovému procesu došlo na základě postupných sociálních změn, které se u nich projeví na změně postoje k tomuto dialektu, a které ovlivnili jejich vnímání nejen grika a jeho užívání, ale také jich samých. Po druhé světové válce, kdy standartní italština představovala jazykovou dominanci a byla ztotožňována s možnostmi, modernitou a pokrokem, začalo být griko vnímáno jako 'jazyk hanby' a jako překážka

⁴⁴ Příklady výzkumů – Paolo Stomeo (zakladatel oboru novořeckých studií na Università del Salento v Lecce – aktivní ve výzkumu týkajícího se jazyka kultury a kultury grika, autorem mnoha studií zaměřených na téma jazykově-historické rekonstrukce grika), I. Manolessou (aktivní v antropologickém výzkumu), G. Azzaroni, M. Casari (antropologické a etnologické výzkumy), S. Palamá (výzkumy zaměřené na jazyk, historii, tradici a folklór grika), E. Golovko (výzkumy týkající se vývoje jazyka).

v přístupu k modernímu životu. Tento posun v jazykové ideologii měl za výsledek, že generace narozená v poválečných letech během socio-ekonomického boomu, se griko vůbec nenaučila a namísto něj měla jako mateřský jazyk italštinu. Radikální vzestup v socio-ekonomické sféře nebyl sám o sobě důvodem odvrácení se od grika, ale u mnoha mluvčích způsobil změnu v nazírání na životní hodnoty a cíle, a ve vnímání sebe sama. Tato redefinice hodnot a cílů se se u mluvčích odrazila jak v '*jazyce*', tak '*existenciálně*' (Pellegrino, 2016: 143): v *jazyce*, protože odvrátila mluvčí grika od jeho používání, a *existenciálně*, protože toto jazykové odvrácení vedlo k odklonu od 'tradičního' pohledu na svět a k propagaci posunu směrem k 'modernímu' pohledu na svět, včetně jazykového chování a představ o jazyce.

Úpadek grika je ve skutečnosti výsledkem působení několika faktorů dohromady, jakými jsou výuka ve standardní italštině (povinná od roku 1924), migrační toky směrem na sever a do zahraničí, a vliv mass médií. V rámci analýzy lingvistických ideologií, tyto události samy o sobě nejsou považovány za příčiny jazykového úpadku. Důležitou roli hraje reakce mluvčích na tyto události – jsou to ve skutečnosti jejich interpretace politických a ekonomických procesů, stejně tak jako jazyka a s ním souvisejících společenských vztahů, a tyto interpretace pak následně ovlivňují používání jazyka.

V posledních letech se však dočkalo 'obrození' mimo jiné i v podobě zápisu rozhodnutí italské vlády na seznam dvanácti oficiálních minoritních jazyků (1999), které silně ovlivnilo jazykově-politickou situaci grika ve prospěch podpory jeho tradice, hudby a umění.

8.4. Griko jako součást historických a politických ideologických procesů

Jazykové ideologie ohledně grika se v rámci historické vývoje různě vyvíjely a proměňovaly. Podle Irvine, Gal vedou různé jazykové ideologie k vytváření střídavých, někdy dokonce opačných skutečností – vytváří různé pohledy na svět, vycházející z rozdílných společenských postavení, zaujímaných v rámci jedné společenské formace (2000: 422). Zároveň je na ně třeba nahlížet také jako na výsledek politických a společenských zájmů. Složitost sporu o původu grika odhaluje spornost jazykových ideologií a jak tyto ideologie byly v průběhu času přizpůsobovány různým účelům. Jedním z takových příkladů bylo období fašistického režimu. Vezměme v potaz, že Rohlfsova archaická teorie se objevila právě v tomto historickém období, tedy v moment, kdy „Itálie odmítala cokoli, co by zpochybňovalo italského ducha.“ (Fanciullo, 2001: 70). Není s podivem, že italští filologové

přijali Morosioho tezi o byzantském původu grika. Pokud by přijali Rohlfsovu teorii o starořeckém původu jazyka, připustili by tak, že kalábrijský a salentský region se kompletně vyhnuly procesu latinizace, a po staletí si udržely řecký jazyk, což by si naprosto protiřečilo s fašistickou, národ propagující, ideologií.

Stejně tak přijetí Rohlfsovy archaické teze ze strany řeckých lingvistů je odrazem romantické vize helénistického období, která hrála důležitou roli při vzestupu řeckého národního státu, a právě řecký jazyk byl důkazem nepřetržité kontinuity mezi starověkem a moderními dějinami. Důkazem, který tuto kontinuitu zaznamenal zvenčí, byla přítomnost řeckého elementu v Jižní Itálii v podobě přežívajícího řeckého jazyka, kterou ve svých argumentech zdůrazňovali řečtí filologové.

Pozornost a exkluzivitu, kterou si griko později získalo u jeho vlastních mluvčích, vyvolal příchod zahraničních lingvistů, především z Řecka, kteří do oblasti Salentského Řecka přišli griko zkoumat a studovat. Jazyková ideologie, kterou v tomto směru griko nabylo, se odrážela od jeho obnovení jakožto přímého odkazu antické kultury. Místní obyvatelé tak dodnes tvrdí, že mluví jazykem, který používal Homér.⁴⁵

V neposlední řadě bych ráda poukázala na ideologické porovnání grika a katharevusy. Kromě řečtiny je, jak již bylo v práci mnohokrát zmíněno, výrazná přítomnost výpůjček ze Salentina a z itaštiny. Na rozdíl od značně umělé katharevusy je smíšená povaha grika do velké míry ideologicky opodstatněná a kulturně přijatá jak v Itálii, tak v Řecku. „Griko je sice 'kontaminované', ale absence osmanského vlivu z něj dělá jazyk 'méně kontaminovaný'. Skutečnost, že na území Jižní Itálie přežil po celé jedno či více tisíciletí, podle toho, jakou teorii o vzniku bereme v úvahu, dokládá důkaz skutečné hodnoty a přetrvání helénismu.

Jak vidíme, u grika se mluvčí považují za následovníky antického řeckého odkazu, kteří mluví Homérovským jazykem, kdežto u katharevusy byl jazyk očištěn od tureckých 'kontaminací'. Nelze proto považovat všechny 'jazyky vlivu' za rovnocenné, a nelze u toho vyloučit určitou míru historicko-etnické zaujatosti.

⁴⁵ Giannachi (2016: 21).

8.5. La gente cu doi lingue

Pro obyvatele okolních měst byli obyvatelé Salentského Řecka, kteří kromě Salentina ovládali také griko, despektivně nazýváni, *Gente cu doi lingue* (v salent. dial. *lid se dvěma jazyky*). Jejich jazyk byl vždy byl vždy „dělícím faktorem“ (Palamà, 2013: 118) mezi obcemi vzdálenými od sebe dokonce jen dva kilometry. Avšak dlouhodobý kontakt s románským prostředím, který se obzvláště prohloubil v devatenáctém století, kdy se díky obchodu zlepšila komunikace se sousedními městy, vedl grikofonní mluvčí k tomu, aby salentský dialekt používali stále častěji.

Spoluexistence řečtiny a románského dialektu však nepostupovala ve všech obcích stejně a neměla na ně ani stejný dopad. Tento bilingvismus⁴⁶ se například v Martanu objevil již v šestnáctém století, zatímco v Soletu a Sternatli se v tomto období mluvilo pouze grikem. Tato svědčí o nestejně diglotické situaci, v níž se bilingvní a monolingvní obce nacházely vedle sebe.

Bilingvní jazyková situace, ve které by se oba jazyky nacházely na stejné úrovni, existuje pouze na teoretické úrovni. Ve skutečnosti se úroveň a frekvence jejich užívání odvíjí od různých faktorů, mezi něž patří například zaměstnání, sociální status, věk či pohlaví. Lze proto předpokládat, že střední třída, které se dostalo určitého vzdělání, bude mít blíže k bilingvistice než zemědělci a 'nižší' třída, která bude inklinovat spíše k jednojazyčnosti (griku). Stejně tak je dle Morosioho (1870: 182) vázanost na griko jiná u mužů a u žen. U žen byla vždy tato vázanost vyšší vzhledem k jejich omezenému společenskému zapojování a komunikaci především v rámci rodiny, a na rozdíl od mužů se bránily griko přestat používat.

8.6. Griko jako ukazatel prestiže?

Jedním z důležitých sémiotických procesů, kterými se projevují ideologie v rámci jazyka, a které hrají důležitou roli při určování jeho prestiže, je podle Irvine a Gal (2000: 428) *suprese*. Prostřednictvím tohoto procesu je komplexnost sociolingvistických fenoménů 'potlačena', a „prvky, které nejsou v souladu s danou ideologií mluvčích, jsou zredukovány či úplně zanedbány.“ V tomto případě se jedná o eliminaci elementů, které stojí v cestě za dosažením dané jazykové prestiže.

⁴⁶ Fishman (1967: 32) vysvětluje bilingvismus jako druh dvojjazyčnosti, v němž koexistují dva jazykové kódy, které mají rozdílnou funkci a prestiž. Prestižní varieta je užívána ve veřejných a formálních situacích, kdežto nízká varieta je vyhrazena k neformálnímu a rodinnému použití. Tyto variety se funkčně nepřekrývají.

Griko tak přestávaly používat buržoazní rodiny, které se chtěly odlišit od ostatního lidu, v naději, že bude zapomenut jejich 'plebejský původ' (Giannachi, 2016: 21). Sociální skupiny, které se již odlišují svým zázemím bohatství a moci, tak mají ještě tendenci lišit se přijetím jiného jazykového stylu. Nižší sociální třída, která se chtěla zbavit nálepky primitivní a nevzdělané třídy, postupně také na griko zanevřela, dostala se však do poněkud paradoxní situace. Zrovna v okamžik, kdy se běžný lid rozhodl zbavit grika jakožto známky zaostalosti, vzdělanci a střední třída jej začali přehodnocovat a ukazovat na něj jako na významného nositele kulturní a historické hodnoty.

8.7. Intelektuální snahy

Kolem grika se v Calimeře vytvořil kruh intelektuálů v čele s lingvistou V. D. Palumbem, který se jazyku rozhodl navrátit prestiž tím, že se jej pokusil propojit s historií. Texty, které v rámci tohoto kruhu vznikaly, jsou spojeny s idylickou atmosférou minulosti a jsou zasazeny do literárního kontextu odmítajícího „moderní život, vnímaný jako destabilizující“ (Palamà, 2013: 120).

V rámci konference, která se konala v Aténách v roce 1883, se Palumbo vyjádřil k tématu okolo 'řecko-salentské kolonie v Jižní Itálii'. Ve své promluvě Palumbo se s hrdostí vyjádřil o griku jako o '*živoucí památce antického helénismu v Itálii*' a zároveň požádal Řecko, aby mu '*pomohlo založit školu v Calimeře, která by pomohla udržet griko naživu. Jen tak může řecko-salentská kolonie nadále vzkvétat a předávat svůj odkaz i nadcházejícím generacím*'.⁴⁷

V počátečním období činnosti se kruh potýkal s překotnými sociálními změnami, které stále ještě přetrvávaly od sjednocení Itálie. Tito místní intelektuálové vyznávali pro-helénskou tradici, která byla klíčová pro vytvoření ideologie vzdělané italské třídy po sjednocení Itálie, a představovala propojení mezi středem a okrajem národní kultury a národního koloritu. (Sobrero, 1974: 78) Jejich mírně romantizující postoj, a zároveň jimi prosazovaný jasný nepoměr mezi ideologií historickou a jazykovou, opět odkazuje zpět na ideologický spor o původu jazyka. Romantický obraz grika však pro většinu grikofonních obyvatel nebyl rozhodující. Ideologie prosazovaná calimerským intelektuálním kruhem se ve skutečnosti nikdy nedostala k 'běžným' obyvatelům a nezměnila jejich jazykové praktiky, ani nezabránila

⁴⁷ Z projevu V.D. Palumba na Aténské konferenci (1883), ve Stomeo (1958: 84)

odklonu od grika (Stomeo, 1958: 81-82), jehož užívání bylo postupně nahrazováno Salentinem, a později také italštinou.

8.8. Identita – výsledek původu a tradice

Po staletí bylo griko výrazem rolnické společnosti, zprostředkovávalo její hodnoty, zvyky a přesvědčení, a předávalo je z generace na generaci. Griko, stejně jako jakýkoli jiný jazyk, lze chápat jako součást většího celku, který zahrnuje náš původ a tradice, a odráží se v našem způsobu života.

Úpadek grika je tak připisován právě úpadku rolnického způsobu života, který se vyznačuje svou pevností v udržování tradic, jež je v salentské komunitě spojováno s grikofonní kulturou. K zaplnění případných mezer ve vyjádření termínů přijalo griko některé lexikální výpůjčky z románského dialektu, které ještě více přispěly k jeho originalitě. Avšak vzhledem k výrazným společenským i kulturním změnám současného světa, demonstruje své meze a v dané situaci již nepostačuje k vyjádření současných konceptů a pocitů, a proto se pomalu vytrácí.

Skutečnost, že rodiče již nepředávají griko svým dětem, není problémem pouze jazykovým, nýbrž ukazuje na existenciální změnu vnímání sebe sama, díky které obyvatelé Salentského Řecka začali upřednostňovat přechod od tradiční vize světa k vizi modernější, což vedlo k přehodnocení hodnot a cílů grikofonní komunity. Tento proces byl zaznamenán ve formě jazyka, tedy přechodem od grika směrem k salentskému dialektu/italštině.

Griko v očích některých lidí sebou stále nese stigma chudoby, podřazenosti a zaostalosti. Ve skutečnosti je griko nasyceno zemědělskou tradicí a kulturou a jsou to právě ony, které griko udržely tak dlouho při životě. Je nemožné popírat či skrývat tyto jeho vlastnosti, protože jsou součástí jeho minulosti, jeho identity. Není tudíž úkolem griko nijak měnit, modernizovat, nebo ho nutit k přizpůsobení se kánonům ostatních, ale respektovat jej v jeho původní autenticitě. I přes opatření grika psanou formou je třeba držet na paměti jeho jednoduchost a jeho autenticitu danou mimo jiné právě jeho mluvenou tradicí, a i přes jeho omezené sémantické schopnosti vyjádření by se měly i nadále udržovat jeho charakteristické rysy a hodnoty, a měly by se předávat dál.

9. PRAKTICKÁ ČÁST SOCIOLINGVISTICKÁ

9.1. Jazyková klasifikace v Salentu

V oblasti salentského Řecka se tak setkáváme s komunitou, kde se střídají tři jazykové kódy: *italský jazyk (jeho regionální varieta)*, *Salentino (italo-románský dialekt)* a *griko (řecký dialekt, jimž se mluví v devíti vesnicích středního Salenta)*.⁴⁸ Z pohledu lingvistiky a komparativistiky je Salento, díky své nestandardní jazykové situaci, zajímavou oblastí k výzkumu jak na úrovni lingvistické, tak na úrovni sociolingvistické:

„Na salentském území se sice spojují tři jazyky, avšak jen málo mluvčích ovládá všechny tři dohromady, jedná se tudíž o triglosii a nikoli o trilingvismus.“ (Romano, Marra, 2008, str. 38)

Jazyková politika v Salentském subregionu je poměrně artikulovaná a je charakteristická svou polyglotickou situací – v tomto případě situací triglosie, přičemž griko je vyhrazeno pro neformální komunikační situace, kdežto Salentino (popřípadě italština) se používá v situacích formálních. Autoři Romano, Marra (2008: 36) v tomto ohledu hovoří o formách „*propojené diglosie*“, tedy v situaci, kdy ačkoli je triglosie potenciálně přítomná v dané komunitě, ve skutečnosti nikdo neovládá více než dva jazykové kódy – starší lidé mluví grikem a Salentinem, rodiče Salentinem a regionální italštinou, a mladí lidé používají regionální italštinu a 'poitalštěné' Salentino.

Standartní italština (regionální varieta) – jedná se především o mluvenou formu jazyka, používanou na určitém území lidmi, kterým se dostalo vzdělání. Regionální varieta se liší od standartní formy italštiny, která je považována za ideální formu jazyka a která má buď jen velmi málo, nebo téměř žádné mluvčí. Oproti tomu regionální italština je geografickou varietou standartní formy a jde většinou o zjednodušenou formu zahrnující nespočet jazykových změn a inovací

Salentino (románský dialekt) – dialekt užívaný v jižní Apulii, v salentském subregionu. Jedinou lingvistickou referencí Salentina je lexikon, jehož autorem je Gerhard Rohlfs (1956), avšak žádná formální gramatická příručka v souvislosti s dialektem nikdy nevznikla. Jsou pro něj charakteristické především absence infinitivu a futura, a užití subjunktivu.

⁴⁸ Klasifikace dle Golovko, Panov (2013)

Griko – je jednou ze dvou variant řeckého jazyka, který se dodnes udržel na území Jižní Itálie (druhá varianta se nachází v jižní kalábrijské provincii). Etymologie pojmu *griko* je poměrně vágní – není zcela jasná návaznost na latinský kořen *graec-*, a přechod z *ae* na *i* nelze vysvětlit ani v rámci historické fonetiky dialektů na území Salenta obecně, ani v rámci historické fonetiky grika samotného.⁴⁹

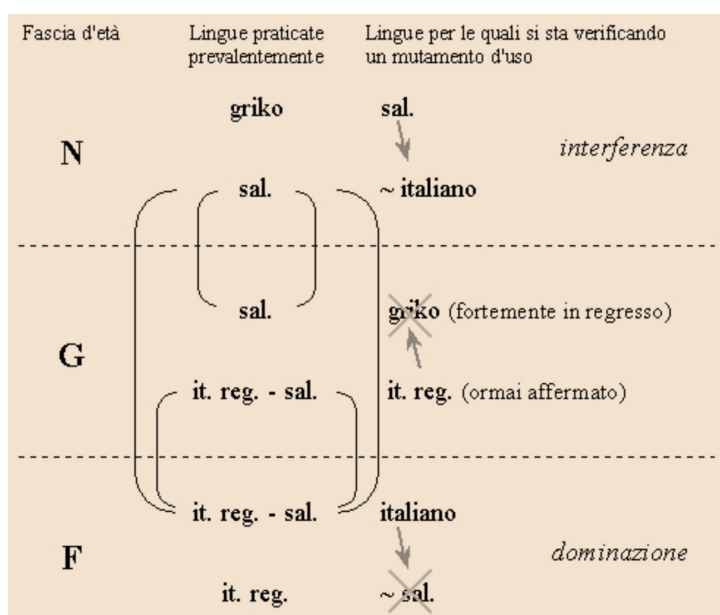

Schéma 2: Jazykový repertoár mezi věkovými skupinami

Na schématu dle Romana, Marry (2008: 39) je ukázána stratifikace a frekvence použití grika mezi třemi různými generacemi → N=nejstarší generace/prarodiče, G=dospělí/rodiče, F=nejmladší generace/děti:

Nejstarší generace (N) se mezi sebou dorozumívá grikem a pro komunikaci s dospělými (G) používá salentský dialekt. S nejmladší generací (F) používá převážně salentský dialekt a příležitostně regionální italštinu, přestože ji kompletně neovládá. Prostřední generace mladých lidí má většinou pasivní a nekompletní znalost grika, a i tak jej používá buď jen málokdy, nebo vůbec. S jejich rodiči mluví salentským dialektem a s dětmi mluví buď italsky

⁴⁹ V obou případech by se dalo očekávat, že namísto *i* bude v názvu *e*.

nebo taktéž Salentino. V neposlední řadě, nejmladší generace komunikuje s prarodiči v salentském dialektu, kdežto s rodiči buď salentsky nebo italsky. Grikem mluvit neumí a nemají ani jeho pasivní znalost.

Jednou z hlavních příčin ústupu grika je bezpochyby jeho konkurence se salentským dialektem. Griko již není nástrojem pro komunikaci používaným v rámci skupiny vrstevníků, který by zaručoval „pocit sounáležitosti a skupinové solidarity“. (Manolessou, 2005: 108) Griku tudíž prakticky nezůstala žádná komunikační funkce.

9.2. Jazyková situace a použití grika

Představa, že na každý stát připadá jeden oficiální jazyk, jak se někteří domnívají, je v mnoha případech zcela scestná. Jak jsme viděli, v případě Salentského Řecka tato představa neplatí ani v rámci jednoho menšinového jazyka.⁵⁰ Fanciullo (2001) hovoří o takzvaném historickém bilingvistu na území Itálie, tedy nejdříve o soužití řeckého a latinského jazyka, od období byzantského pak o soužití grika a románského dialektu. Neznamená to, že by všichni byli bilingvní, ale díky dlouhodobému kontaktu na sebe jazyky začaly postupně působit a navzájem se ovlivňovat. Griko bylo dokonce dlouho považováno za 'bastardní' jazyk právě kvůli vlivu románského dialektu. Když se v 19. stol. zlepšila a zintenzivnila komunikace mezi jednotlivými městy a obcemi, mluvčí grika se čím dál více učili románský dialekt a byli nuceni jej používat. Tak vzniklo pojmenování '*gente cu doi lingue*' (přel. lidé se dvěma jazyky), ke kterému se později přidalo '*gente cu doi facce*' (přel. lidé se dvěma tvářemi), tedy ti, kterým nelze důvěřovat – dvojjazyčnost byla tudíž vnímána jako cosi záporného.

V minulosti musel jazyk čelit mnoha změnám, jakými byly například povinná dvouletá vojenská služba, kdy byli všichni muži povinni mluvit italsky, nebo celostátní televizní vysílání opět v italštině. Během několika let se do té doby chudá a izolovaná grikofonní komunita začala postupně poddávat těmto změnám a griko začalo pomalu ustupovat italštině. Dnes naopak převládá představa vyzdvihující jazykovou rozmanitost, a proto se objevují snahy griku neustále udržovat a podporovat jeho tradice, kulturu i historii.

Griko, stejně jako ostatní jazyky, žije skrz jeho mluvčí, a to mluvením, psaním, hraním, zpěvem, dokonce i diskutováním o tom, jak něco říci či napsat. Přestože mu nelze mu upřít

⁵⁰ Podoba grika není ve všech městech Salentského Řecka stejná – z toho vychází rozdíly v transkripci i výslovnosti – pro správné pochopení všech variet je nutná alespoň základní znalost novořečtiny.

jeho komunikační funkci, dnes je spíše kulturním zdrojem - figuruje jak v hudbě, tak v poezii, a je zdrojem sociální spolutnosti.

9.3. Griko jako součást výuky

Již od 70. let, kdy se objevily tendence jazyk znovu oživit, se základní školy rozhodly pro jeho výuku. Formu jeho výuky lze však považovat za poněkud experimentální, protože obecně je kladen důraz spíše na předání kulturního repertoáru grika než na výuku jazyka jako takového. Zčásti je na vině jazyková standardizace, kterou by griko muselo podstoupit v případě systematické výuky. Griko je ve skutečnosti charakteristické poměrně vysokou ortografickou, lexikální i fonetickou variací mezi varietami jednotlivých vesnic Salentského Řecka, a dosud neexistuje žádný standardizovaný systém jeho transkripce. Jazyk se tak potýká jak se značným množstvím svých pravopisných variací v rámci textů, tak s různými způsoby učení žáků čtení a psaní.

Mezi školami až do současnosti nebyla stanovená žádná dohoda ohledně jednotného způsobu výuky grika, a proto jedná každá škola v tomto ohledu samostatně. Za běžných okolností by se mělo vyučovat na obou stupních základní školy, ale v průběhu posledních let nebyly školy schopné zajistit kontinuitu jeho výuky. Hodiny grika se většinou z důvodu nedostatku finančních zdrojů konají jedenkrát týdně, a to ještě nikoli po celý školní rok, a jejich náplň se odvíjí převážně od folklóru: žáci se učí písně, básně, tance a tradice spojované s grikem. (Douri, De Santis, 2015: 189) Skutečné výuce gramatiky jazyka a jeho procvičování je však věnováno jen málo hodin. V důsledku toho tak i po několika letech výuky, je znalost žáků omezena na základní slovní zásobu, a přednes několika básní a písní.

Jelikož je jednotné vnímání jazyka založeno spíše na společenském konsensu než na jazykové jednotvárnosti a na vzájemné srozumitelnosti mezi místními varietami, je výuka jedné, dominantní, standardizované varianty grika stále projektem do budoucnosti.

Důležité je zmínit, že k udržení grika při životě je klíčové jeho používání v rodině již od období raného dětství, tzn. jako mateřského jazyka. Jedině tehdy, pokud se jím mluví v rodině, má šanci přežít. Hodinová výuka ve škole může sloužit jako doplnění, ale nemůže zcela nahradit jeho domácí použití.

9.4. Kdo mluví grikem

Ještě před šedesáti lety se v Salentském Řecku nemluvalo jinak než grikem.⁵¹ To sloužilo ke komunikaci uvnitř rodiny, s přáteli, v obchodech apod. Pro alternativní komunikaci s externím světem sloužil salentský dialekt, čímž se v oblasti vytvořila neobvyklá dvojjazyčná situace.

Dnes mluví grikem převážně už jen osoby patřící mezi starší generace. Lidé pokročilého staršího věku jím mluví téměř všichni a kromě jazyka také nejlépe udržují řecké tradice. Mladí lidé mluví téměř výhradně italsky, popřípadě salentským dialektem, který obzvláště v posledních letech nabývá na jakési autenticitě a pocitu náležitosti k určité zasvěcené skupině tzn. k 'těm svým' – mluví jím s rodiči i s prarodiči, ale hlavně s vrstevníky. Tato komunikační funkce, kterou nyní vyplňuje Salentino, kdysi patřila griku. Griko již není nástrojem pro komunikaci používaným v rámci skupiny vrstevníků, který by zaručoval „pocit sounáležitosti a skupinové solidarity“,⁵² tuto funkci nyní vyplňuje Salentino. Konkurence se Salentinem je tudíž nepochybně jednou z hlavních příčin ústupu grika. Mladá generace grikem mluvit neumí a většinou nemá ani jeho pasivní znalost, především kvůli stigmatu, které v sobě griko nese kvůli jeho minulosti, a zemědělskému původu a způsobu života. Proto se jím v rodinách již téměř nemluví a u nejmladší generace bylo griko nahrazeno Salentinem. Ti, kteří mají hodiny grika ve škole, se jej učí jako další cizí jazyk.

Griko jakožto poslední svědectví tisícileté přítomnosti řeckého jazyka v Salentu, které po staletí přežívalo pouze na základě ústního předávání z generace na generaci, se bohužel postupně vytrácí a již dávno není mateřským jazykem nových generací. Je stále ještě používáno jako prostředek ke komunikaci, ale většinou jen v případě osob nad 60 let. Nynější generace se tak nachází v pozici, kdy je posledním svědkem přežití grika, a kdy zároveň přihlíží jeho postupnému mizení.

Je však nutno dodat, že mladí lidé si cestu ke griku opět nachází, a to skrz zpěv lidových písní, jichž má griko velmi bohatou zásobu. Lidové písně jsou nejsilněji přetrvávajícím elementem řecké tradice v Salentu a skrz jejich nostalgické texty si obyvatelé grikofonních oblastí připomínají jejich řecké kořeny. Mladí umělci se shlukují a společně zakládají hudební skupiny, ať už protože se jim líbí melodičnost a poetičnost písní v griku, nebo protože skrz

⁵¹ Ve středověku mluvili řecky všichni od středu Jaderského až po Jònské moře.

⁵² Manolessou (2005: 108).

tyto písně objevují jejich identitu. Příkladem takového uskupení je hudební skupina *Asteria*, založená roku 1993 Giorgem Filierim, filologem a nadšencem kulturní tradice Salentského Řecka. Kromě hraní tradičních písní se věnují také výrobě tradičních hudebních nástrojů, zejména kytar, mandolín, houslí, tamburín apod. Kromě Salenta se skupina účastní také významných kulturních akcí v severní Itálii a v Řecku, a příležitostně vystupuje i v televizi.

9.5. Aktuální jazyková situace – výzkum v terénu

9.5.1. Metodologie a data

Tato část je založena na sérii rozhovorů se čtyřmi mluvčími grika, zaznamenaných v Calimeře a ve Sternatii (dva v Calimeře a dva ve Sternatii) a všechny tyto rozhovory byly provedeny v neformálním prostředí (na ulici). Následoval rozhovor s Vitem Bergamem v etnografickém muzeu a rozhovor s Franceschem Giannachim na Salentské univerzitě.

Mluvčím byly kladeny otázky týkající se jejich vzdělání, sociálního zázemí, přepínání jazykových kódů (mezi italštinou, salentským, popřípadě místním dialektem a grikem), komunikace v rámci rodiny/mimo rodinu a v jakém jazyce se mluvilo u nich doma, a zdali se dotyčný cítí spíše jako Řek, Ital či něco mezi tzn. vlastní pocit náležitosti a identity. Tazatelka zasahovala do rozhovoru, takže se nejednalo o spontánní monology, ale o organizované dialogy vedené za výzkumnými účely.

	1. mluvčí (muž)	2. mluvčí (žena)	3. mluvčí (muž)	4. mluvčí (muž)	Vito Bergamo	Francesco Giannachi
původ	Calimera	Calimera	Sternatia	Sternatia	Calimera	Corigliano
věk	58	56	61	64	72	37
vzdělání	zákl. škola (5 let)	zákl. škola (7 let)	zákl. škola (5 let)	zákl. škola (8 let)	zákl. škola (8 let)	zákl. škola, gymnázium, univerzita
zaměstnání	zemědělec	žena v domácnosti	dělník	zemědělec	správce etnografického muzea, spisovatel	univerzitní profesor
jaz. kódy, které ovládají	griko, Salentino	griko, Salentino, italština	griko, Salentino, slabá znalost italštiny	griko, slabá znalost Salentina, slabá znalost italštiny	griko, Salentino, italština	griko, Salentino, italština
schopnost odpovídat v italštině	žádná (překládala manželka)	velmi dobrá	slabá, alternace se Salentinem	slabá, alternace se Salentinem	výborná	výborná

Náhodní mluvčí byli čtyři, tři muži a jedna žena, všichni čtyři přibližně stejné věkové skupiny (kolem šedesáti let) a podobného vzdělání i sociálního zázemí (prvních pár let základní školy a pracující jako dělníci nebo zemědělci). Všichni čtyři plynně ovládají griko, místní i salentský dialekt a někteří s mezerami také italštinu. Kromě zmíněných respondentů byl navázán rozhovor ještě s jedním mluvčím, ale když zjistil, že je rozhovor prováděn za účelem zkoumání grika a že jeho součástí je i kratší monolog v griku, odpověděl, že se stydí jím mluvit, a odešel. Toto chování vypovídá o stále přetrvávajícím nerovnoměrném vnímání grika jakožto ukazatele prestiže.

9.5.2. Autorský komentář

Co se týče jazykových kódů, jejich užití se liší v závislosti na sociálním kontextu. Uvnitř rodiny záleží na tom, s kým se mluvčí baví. Jelikož téměř všichni mluvčí (až na F. Giannachiho) byli vychováni v téměř exkluzivně grikofonním prostředí, funguje u nich griko jako hlavní dorozumivací kód téměř pro všechny rodinné situace s výjimkou vnoučat. S jejich dětmi (tedy střední generací 30+) se baví v griku, ale s vnoučaty, která povětšinou nemají ani pasivní znalost grika, mluví místním či salentským dialektem. Dialekt je používán i pro komunikaci s okolím tzn. v obchodě, v bance, u lékaře apod. S přáteli používají téměř exkluzivně griko.

Italštiny mají náhodní mluvčí poměrně omezenou znalost, protože ji téměř nepoužívají. Učili se ji ve škole a jinak ji přijímají spíše pasivně v podobě televize, novin apod. Jsou schopni jí mluvit, ale jejich zásoba je omezená a v některých případech si v rozhovoru vypomáhali salentským dialektem, který v tomto případě sloužil jako univerzální kód pro komunikaci s okolním světem (tam, kde by v běžných situacích byla použita standartní italština.⁵³ Jeden ze čtyř mluvčích téměř nebyl schopný komunikovat v italštině, a odpovědi musela překládat jeho manželka. Zbývá tři mluvčí komunikovali smíšeně italsko-salentsky.

Odpověď na otázku identity byla u všech naprosto shodná – všichni se cítí být Italy, ale podle slov jednoho mluvčího „*nejsou Italy, protože jimi vždy byli, ale protože se jimi stali*“ (*orig. noi siamo Italiani, perché lo siamo diventati*).

⁵³Často se namísto italské spojky *che* objevovalo salentské *ca*, namísto slova *andiamo* (jdeme) se objevovalo salentské *sciamu*, dále u mnoha slov zaměňovali běžné koncovky za salentsou koncovku *-u* → *faccio* (dělám) > *fazzu*, *pure* (také) > *puru*, *questo* (tento) > *quistu*, dále i uvnitř slova *colore* (barva) > *culure*.

Vito Bergamo na tu samou otázku odpověděl: „*è difficile entrare con la mente per capire l'appartenenza, ma una volta percepita, si capisce che non è un'appartenenza piena*” (přel. je těžké myslet pochopit, co je sounáležitost, ale jakmile se jednou zažije, je zřejmé, že se nejedná o náležitost úplnou). Dle jeho názoru nejsou ani Italové, ani Řekové, ale Evropané, kteří mluví italsky i jazyk vycházející z řečtiny, ale to se nedá považovat za rozhodující faktor pro určení jejich skutečného původu. Úplná náležitost se nedá posoudit na základě toho, kde se právě nacházím a jakým jazykem u toho mluvím. Původ je vždy souhrou mnohem více faktorů.

S Řeckem mají všichni velmi dobré vztahy, vnímají je jako své bratry a vždy odkazují na Řecko jako na starodávný odkaz, který přežívá v jejich jazyce. Za Řeky se však ani jeden nepovažuje. S tím je spojen pocit hrdosti na vlastní původ a pocit náležitosti do určité sociální skupiny. Většina z nich se italsky začala učit až ve škole a jejich mateřským jazykem bylo griko. Na otázku, zda se někdy styděli grikem mluvit například právě ve škole, nebo před někým, kdo griko neovládá,⁵⁴ shodně všichni odpověděli, že se nikdy nestyděli (s výjimkou mluvčího, který se kvůli studu odmítl do výzkumu zapojit). Naopak se cítí privilegovaní, v tom smyslu, že 'chrání' jazyk, který jim je blízký, a který mohou předávat těm, jež o něj mají zájem. Mluví jím 'mezi svými' v rámci komunity, ale nesnaží se jej nijak dávat na odiv, aby vzbuzovali pozornost.⁵⁵

Sám Vito Bergamo uvedl, že ve škole byli nuceni se učit italsky, aby zapomněli griko, a kdokoli z žáků grikem promluvil a učitel jej zaslechl, byl potrestán. Přestože se užití grika ve škole trestalo, Vito a jeho přátelé jím mluvili natolik rádi, že se nebáli jím mluvit ani před jejich učitelem.⁵⁶ Ten se do grika zaposlouchal a nechal se jej těmito žáky naučit. Poté si griko natolik oblíbil, že jej začal podporovat a později v něm i sám začal tvořit. Stal se natolik významnou osobností ve světě umění a podpory grika, že byl za jeho činnost několikrát oceněn v Řecku.

⁵⁴ Obzvláště ve Sternatii, kde je mluvčí grika méně a ne všichni jej ovládají (zhruba 700 mluvčích), v Calimeře je mluvčí víc (kolem 3000).

⁵⁵ Jako tomu může být i jiných minoritních jazyků.

⁵⁶ Ernesto Aprile.

9.5.3. Závěr výzkumu

Z výzkumu vyplývá, že schopnost ovládat všechny jazykové kódy na stejné úrovni je u mluvčích spíše vzácná – roli talštiny jakožto univerzálního komunikačního jazyka několikrát převzal salentský dialekt.

Viděli jsme, že griko je stále rozdělujícím prvkem mezi místními obyvateli. Někteří jej vnímají jako podstatnou část svého života a jsou na jeho používání hrdí, a jiní se stydí jazyk vůbec použít na veřejnosti. Tato dichotomie vypovídá o stále citlivém vnímání grika, přestože se jeho prestiž v poslední době výrazně zvýšila. Z výzkumu je vidět, že toto téma stále vyvolává nejednotné názory a pocity.

Přestože se všichni cítí být Italy, považují se zároveň za 'potomky řecké civilizace v Itálii', na což jsou hrdí. Poněkud zarážející proto může být odmítnutí participace na výzkumu z důvodu studu, ale i to vypovídá o stále přetrvávající stigmatizaci grika, ač dnes oceňovaného jako součást rozmanitého kulturního dědictví.

Kromě symboliky antického dědictví je pro všechny dotazované griko především mateřským jazykem a jako takový převažuje nad ostatními jazyky. Je používáno mezi přáteli i v rodinném prostředí, s vnoučaty pak alteruje se salentským dialektem, popřípadě italštinou.

Celkově byl výzkum velmi přínosný, jak z pohledu lingvistického, tak z pohledu sociologického. Viděli jsme, že u participantů griko stále ještě slouží jako prostředek pro každodenní komunikaci (v kombinaci se Salentinem), ale jedná se pouze o omezenou společenskou skupinu, na kterou výzkum mířil. Ve skutečnosti je dnes funkce jazyka, s výjimkou těchto jedinců, poměrně omezená a spíše než čistě komunikační funkci zastává funkci kulturní. Ochota jazyk předávat dál je u mluvčích vysoká, ale zájem ze strany mladších generací již tak vysoký není. Ti, kteří jsou ochotni se jej naučit, tak konají většinou z důvodu akademického, uměleckého (lidové soubory apod.) či z osobního přesvědčení.

9.6. Kontakty s Řeckem

Obzvlášť v posledním desetiletí se vztahy mezi Salentským Řeckem a Řeckem velmi posílily i díky zvýšenému zájmu o tuto komunitu z řecké strany. V některých částech Řecka se dokonce griko vyučuje na školách. Do škol v Salentském Řecku byla mimo griko zařazena také výuka moderní řečtiny, a to na základě dohody řeckého Ministerstva školství a italské vlády, díky které Řecko každý rok posílá do této oblasti několik rodilých mluvčích za účelem udržování řecko-italských vztahů.

Přestože ne všichni obyvatelé grikofonního Salenta mají ke griku stejný vztah se, mnoho z nich se cítí být na svůj řecký původ hrdá. Zájem ze strany Řecka o griko a jeho kulturu je pro samotné mluvčí grika a pro ty, kteří se jím zabývají, velká čest. V Calimeře vznikl kulturní spolek přátel Řecka, jenž organizuje jazykové kurzy řečtiny pro veřejnost, pořádá různé kulturní akce a sblížuje mluvčí grika s Řeckem. Na základě přátelství mezi těmito státy (počítá se do nich i Kypr), se konají kulturní výměny, které jsou na obou stranách vždy vítány s otevřenou náručí, neboť jeden druhého vnímají jako své 'bratry'. Tyto výměny zahrnují návštěvy školních skupin, seniorské výměny, kulturně-poznávací zájezdy, učitelské výměny apod. Dále se konají také kulturní výměny, v rámci nichž se konají většinou koncerty a taneční představení, kde umělci zpívají známé písně (i lidové) v griku či přicházejí s vlastní interpretací básnických textů.

Obecně lze poznamenat, že umění, a konkrétně hudba, divadlo a zpěv, jsou jedny z nejvhodnějších možností zachování jazyka, obzvlášť pokud je tento jazyk minoritní. V případě grika, které nemá rozsáhlou slovní zásobu, protože většina jeho mluvčích v minulosti nestudovala, nepsala a ani nechodila do školy, popřípadě chodila jen pár let, a pamatovala si tak jen slova, která používala nejčastěji. Většinou se jednalo o slova spjatá se zemědělstvím, neboť tím se v této oblasti lidé živili nejvíce. Dnes je proto v mnoha směrech nedostačující, a jako vyjadřovací prostředek se ztrácí. K tomu, aby se neztrácelo, je zapotřebí jej psát – jediné tak je možné jej udržet při životě a jeden z nejvhodnějších způsobů, který tento účel splňuje, je právě divadlo a hudba.

Mezi četnými interpretacemi písní v griku nacházíme například již zmíněnou nejslavnější Palumbovu báseň *Matinata*, zhudebněnou řeckým zpěvákem Alkinoosem Ioannidisem⁵⁷ či

⁵⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=6ZrRJ9oAMyE>

interpretaci lidové ukolébavky v griku (Nanourisma) kyperským pěveckým souborem *Amalgamation Choir*.⁵⁸

9.7. Iniciativy za záchranu grika

V souvislosti se záchranou grika v Itálii průběžně vzniklo několik kulturních spolků a sociálních sdružení, které se skrze svou činnost snažili upozornit na význam grika z pohledu jazykového i kulturního. V rámci obnovy důležitého jazykového a kulturního dědictví, které je bohaté na folklór a ústní tradici, hraje při záchraně grika neméně důležitou roli také identita grikofonní společnosti. Ve snaze šířit povědomí o griku a udržení jeho tradice vznikly následující spolky:

- **Ghetonia** – lidová hudební skupina, vzniklá v 90. letech v Salentu, která všechny své písně, zpívá v griku. Jejich písně jsou zhudebněné staré i novodobější a současné básně v griku na témata z helénské kultury – každodennost, práce, láska, vášeň, nostalgie apod. Její hudba vykazuje prvky salentských, balkánských, řeckých a řecko-byzantských hudebních žánrů a objevují se v ní i prvky jazzu a současné hudby. Díky vyváženosti hudební komplexity a melodičnosti v jejich písních se skupině dostalo uznání i na mezinárodní úrovni.
- **Argalio** – neziskový kulturní spolek, založený v 70. letech v Corigliano d'Otranto. Hlavní snahou spolku je zachovat, posílit a propagovat griko a udržovat naživu lidové tradice místních obyvatel s ním spojených. V rámci tohoto kulturního uskupení reprodukuje jeho členové, zpěváci všech věkových kategorií, staré písně a serenáty, a používají k tomu stejné, jednoduché lidové nástroje, jaké používali kdysi dávno jejich předkové. Prostřednictvím svých zpěváků rozšířil spolek znalosti o tomto kulturním salentském dědictví v mnoha italských regionech a také v zahraničí, zejména v Řecku, kde se spolek těší určité popularitě.
- **Chôra-ma** – studijní centrum a kulturní spolek, založený v 70. letech ve Sternatii. Zaměřuje se především na ochranu a udržení historicko-lingvistického dědictví grika, konkrétně jeho variantu používanou ve Sternatii, na chránění historicko-archeologického dědictví Salenta a v neposlední řadě i na propagaci cestovního ruchu v jeho oblasti

⁵⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=TJ1sXjmwoRk>

Přestože griko postrádá celoplošnou ucelenou standardizovanou podobu, v posledních letech se také jeho psaná podoba těší velkému zájmu ze strany jak učenců, tak laiků. Kromě různých gramatických příruček a slovníků, které se začaly objevovat na trhu od 90. let, se postupně obecně propagovalo psaní v griku. Kromě zavedení výuky grika do škol se tato iniciativa týkala činnosti místních učenců,⁵⁹ do které spadá mimo jiné publikace místního časopisu *I Spitta* (jiskra). Mezi jeho přispěvatele patří nejen Italové (včetně těch, žijících mimo území Itálie), ale také osoby jiných národností, zejména Řekové.

Časopis představuje jediné skutečné svědectví o dnešním griku. Na rozdíl od jiných publikací vydaných v griku, z nichž se většinou jedná o básnické sbírky, nelze je považovat za věrohodné ukazatele, neboť používají jazyk, který je upravený tak, aby zněl v básních co nejlépe a pokud možno eufonicky. *Spitta* je v tomto ohledu naopak věrohodným snímkem dnešního grika.⁶⁰ I přes svůj kulturní přínos se časopis setkává s některými kritikami, týkající se převážně ortografie, protože jednotlivé příspěvky nepodléhají jednotnému pravopisu. Dle Pellegrino (2016: 145) jsou „ortografické konvence jsou stále velmi sporným tématem, které mezi místními lidmi vyvolávají emoce a rozděluje je názorově“. Ze strany několika místních akademiků (Salvatore Sicuro, Giorgio L. Filieri-Scordari) byl předložen návrh vrátit se zpátky k řecké abecedě, nenašel se však dostatek zastánců, kteří by tento návrh podpořili.

⁵⁹ Například Salvatore Tommasi (Calimera), Cesarino De Santis (Sternatia), Giuseppe De Pascalis (Martano), Carmine Greco (Sternatia), Vito Bergamo (Calimera) etc.

⁶⁰ Jak vyplynulo z etnolingvistického online výzkumu provedeného Pellegrino (2015), přes 50 % běžné psané komunikace (ve většině emaily) v griku jsou velikonoční a vánoční blahopřání, zbytek jsou povětšinou pozdravy a gratulace k úspěchům. *Spitta* je přínosným zdrojem především z hlediska jazykového, neboť pokrývá širokou tematickou škálu informací a zachycuje skutečný živý jazyk.

10. Revival a návrhy k jeho obnovení

Sociokulturní náhled na griko se za posledních dvacet let poměrně radikálně změnil. Dnes tento jazyk oplývá jakýmsi kouzlem, které jde nad rámec jeho použití jakožto jazyka komunikace. Interakce mezi ideologiemi a místními, národními a mezinárodními jazykovými politikami podporovanými mimo jiné také Evropskou unií a Řeckem dokazuje, jak komplexním se stalo toto téma a jak důležitou roli v něm hraje uznání jazykových práv grika.⁶¹ Přijetí jazykové rozmanitosti v podobě uznání grika a jeho jazykových práv evropskými institucemi je znakem zájmu o zachování tohoto jazyka a o předání jeho odkazu nadcházejícím generacím.

Přehodnocení dialektů, nebo v každém případě ztráta jejich stigmatizace není výlučným fenoménem grika, ale je procesem, který podstoupily více méně všechny italské dialektální variety. V griku je akorát tento proces, tím že má původ v jiném než italském jazyce, a představuje jazykovou menšinu chráněnou zákonem, o mnoho specifičtější. V posledních letech se znásobily iniciativy zaměřené na podporu jazykového a kulturního dědictví Salentského Řecka natolik, že se hovořilo o skutečném *revivalu* grika. Současné opětné 'procitnutí' jazyka k životu, včetně právního uznání uděleného vnitrostátním právem, je výsledkem desetiletí práce aktivistů bojujících za záchranu jazykových menšin v Itálii. Jak uvádí Pellegrino (2016: 157), aktuální revival grika je výsledkem druhé vlny pokusů o jeho záchranu a zachování, která svou filosofií plynule navázala na první vlnu aktivit kalimerského filhelénského kruhu intelektuálů, který se na konci 19. vytvořil kolem učence a literáta V. D. Palumba. Tito intelektuálové přispěli zejména zaznamenáním básní a písní v griku, které se do té doby předávaly pouze ústně, a navíc je obohatili vlastní tvorbou.⁶²

Kromě úsilí ze strany aktivistů, se na podpoře záchranu grika podílely také některé evropské i celosvětové kulturní organizace (například v podobě zařazení grika na seznam ohrožených jazyků Červené knihy UNESCO, pod kategorií vážně ohrožených jazyků). V neposlední řadě vyvíjejí iniciativy na jeho zachování i místní komunity a asociace (často financovány

⁶¹ Viz Evropská charta menšinových jazyků (1992) a zapsání grika na seznam národních menšinových jazyků v Itálii (1999).

⁶² Oproti tomu např. (Sobrero, 1974) naopak zastává názor, že právě intelektuální povaha tohoto kruhu byla důvodem selhání v úplné obnově grika a nezabránila následnému přechodu v užití do salentského dialektu a regionální italštiny.

Evropskou unií), jejichž aktivity zahrnují zavedení výuky grika do škol⁶³, kulturní aktivity v podobě koncertů a divadelních představení, vydávání publikací zaměřených zejména na strukturu jazyka a slovní zásobu (gramatiky, mluvnice, slovníky, apod.), kulturní výměny mezi Itálií a Řeckem etc.⁶⁴

Všechny tyto iniciativy mají společné dvě vlastnosti: podporu přímého kontaktu s Řeckem a s novořeckým jazykem, a význam přikládání prvkům tradiční kultury (kromě jazyka také hudbě, literatuře, vzdělávání apod.) Navzdory těmto snahám o zachování kulturního dědictví grika, které postupně mizí, neboť je spojeno s venkovským životem, se objevují názory, že tuto tradici nemá cenu zachovávat pro další generace, protože právě protože je součástí venkovského způsobu života, patří do minulosti a nikoli do současnosti.⁶⁵

Na závěr bych zmínila tři iniciativy, které považuji u obnovy grika za klíčové:

1. Hlavním předpokladem pro záchranu grika je zesílení pocitu identity mezi jeho mluvčími. Přestože je komunita Salentského Řecka vůči používání grika silně nakloněna, stále chybí motivace se k běžnému používání jazyka vrátit. Lidé grikem musí mluvit, aby se cítili součástí komunity. Namísto grika dnes tuto funkci plní salentský dialekt. Griko ztratilo velkou část svých rodilých mluvčích natolik, že se dnes učí jako 'cizí jazyk'.

2. Obnova grika by vyžadovala v první řadě vytvoření jedné společné verze, na které by se shodly všechny grikofonní komunity, a která by následně byla kodifikována a transkribována jedním jednotným systémem. Abecedou by, dle mého názoru, měla i nadále zůstat latinka, neboť zavedení řecké abecedy by distancovalo mluvčí od tohoto jazyka a komplikovalo by učení jazyka těm, kdo s ním teprve začínají. Kromě toho je třeba obnovit také jeho slovní zásobu, neboť k vyjádření se v celé škále situací v moderní společnosti je jazyk nedostačující.

⁶³ Výuka grika a moderní řečtiny byla do škol zařazena jak na úrovni jednotlivých místních institucí, tak na úrovni skupinových programů za pomoci iniciativ vyvinutých ze strany Řecka (posílání učitelů z Řecka na výuku moderní řečtiny) či evropských orgánů. Jednou z hlavních evropských iniciativ v tomto ohledu byl projekt dotovaný Evropskou unií s názvem *Pos matome Griko*, jehož hlavním cílem byla propagace grika včetně jeho kulturní a sociální diverzity na území Salentského Řecka a zajištění učebních materiálů k jeho výuce. Oficiální stránky projektu <https://www.obiettivoeuropa.com/pos-matome-griko-griko-english-version/>

⁶⁴ Baldissera (2013: 7).

⁶⁵ Detailněji v Romano, Marra (2008: 70-72).

3. V neposlední řadě je třeba se zaměřit na zlepšení vládní politiky menšinových jazyků, která se doteď dopouštěla některých chybných postupů, jakými jsou například delegování odpovědnosti za naučení dětí grika na školy. Tímto způsobem škola nahrazuje přirozené autentické prostředí učení a přenosu jazyka. Mezigenerační předávání mateřského jazyka je založené na rodinném zázemí a spontánní interakci mezi dětmi a rodiči, popřípadě prarodiči. Školy toto prostředí nejsou schopny nahradit a učení jazyka je omezeno na nespontánní, organizovanou a časově omezenou interakci mezi žákem a učitelem. Efektivní učení grika je tak nepopíratelně spjato se zázemím rodiny, a školní výuka by měla být spíše doplňující.

11. Závěr

Viděli jsme, že griko v průběhu historie prožilo několik životů. Přešlo od symbolu zaostalosti k symbolu vyjádření hrdosti a historického dědictví. Díky pozornosti ze strany Řecka a díky evropské kulturní rétorice, propagující rozmanitost jako bohatství, se stal 'živoucí památkou helénismu'.⁶⁶

I přesto, že je jazyk aktuálně středem badatelského zájmu a představuje jedinečné kulturní dědictví, nelze se divit, že až na výjimky neslouží jako prostředek pro každodenní komunikaci. Ve skutečnosti se díky zažívajícímu revivalu griko opět vrátilo mezi místní, i když nutno podotknout, že v posledních letech dostalo 'nový kabát' – „vrátilo se spíše ve vizuální než ve zvukové podobě, to znamená, že se více vidí, než slyší. Je součástí názvů restaurací, hotelů, kulturních asociací, hudebních a divadelních skupin, různých projektů apod. Jinými slovy, mluví se více o griku než v griku."⁶⁷ Těch, kteří se pak aktivně pokouší griko naučit či se v něm zlepšit, v případě, že nějaké znalosti již mají, je jen velmi málo.

Funkce, kterou jazyk v průběhu času převzal a kterou dnes převážně plní, je spíše reprezentativní a do jisté míry symbolická, čemuž vděčí právě tím, že se oslabovala jeho funkce jakožto hlavního komunikačního prostředku k předávání informací. Dnes tak jeho funkce překračuje účely čistě komunikační, a do popředí klade především funkci kulturní. Namísto funkčního předávání informací převládá spíše záměr, se kterým se griko používá, když se používá.

Závěrem bychom si mohli položit otázku, jak je možné, že se jazyk vůbec udržel tak dlouho, a že se stále používá v několika konkrétních oblastech, obzvláště vezmeme-li v potaz, že do konce 19. století postrádá jakékoli písemné reference. Důvodem mohla být izolace grikofonní společnosti a její chudý zemědělský způsob života – griko tak fungovalo jako důležitý sociálně spojující prvek. Důležitou roli také bezmála hrála potřeba zachovat si svou identitu, ať už z důvodu jakési naivní nadřazenosti vůči druhým, či jednoduše pro pocit odlišnosti a přesto sounáležitosti.

Ať už je důvod přežití grika jakýkoli, jeho přítomnost v dnešní době poukazuje na jazykové a tradiční hodnoty, které se v těchto oblastech navzdory mnoha neblahým okolnostem po

⁶⁶ Pellegrino (2017: 23)

⁶⁷ Pellegrino (2017: 24)

celá staletí udržely. Zachování těchto hodnot znamená udržení při životě určitých tradic, které jsou klíčem k pochopení historie a mentality celé oblasti Salentského Řecka, a které v sobě po mnohá staletí nesou hodnoty starodávného Řecka, přenesené na území Itálie.

12. Περίληψη

Η παραπάνω εργασία τμηματοποιείται σε δύο μέρη. Το Θεωρητικό και Πρακτικό.

Στο θεωρητικό μέρος αρχικά υπάρχουν αναφορές σε θεωρίες σχετικά με την προέλευση της Διαλέκτου. Ακολουθεί η Ιστορική της Ανάπτυξη, πληροφορίες για το πως η διάλεκτος επηρεάζει την ταυτότητα των ντόπιων και αυτών που την χρησιμοποιούν ως καθομιλουμένη. Το θεωρητικό κομμάτι ολοκληρώνεται με μελέτη σχετικά με την επίδραση της διαλέκτου αυτής στην κοινωνιογλωσσολογία της κοινωνίας και των χρηστών της.

Προκειμένου να επιβεβαιωθούν όλα τα παραπάνω, ακολούθησε το πρακτικό κομμάτι της εργασίας αυτής όπου πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στην Ιταλία και υπήρξε διάλογος με ντόπιους οι οποίοι χρησιμοποιούν ως καθομιλουμένη την διάλεκτο αυτή. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη και επικοινωνία με τον Υπεύθυνο Διαχειριστή “Vito Bergamo” του Λαϊκογραφικού Μουσείου της Πόλης Calimera. Το πρακτικό μέρος ολοκληρώνεται με επίσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο της πόλης Λέτσε “Università del Salento” με σκοπό να συλλεχτούν περαιτέρω πληροφορίες από τον Καθηγητή Dr. Francesco Giannachi.

Αφού ολοκληρώθηκε η επίσκεψη στην Ιταλία και έχοντας εμπλουτίσει το βιβλίο γνώσεων, πραγματοποιήθηκε συγκριτική ανάλυση κειμένων στα οποία αναφέρονται οι διαφορές μεταξύ των Ιταλικών και Ελληνικών, πληροφορίες σχετικά με τις τοπικές γλωσσικές ποικιλίες των κατοίκων του Σαλέντο και πως όλα τα παραπάνω επηρεάζουν την διάλεκτο γκρίκο.

Κατά τη διάρκεια της παράπανω εργασίας έχουμε δει ότι το γκρίκο έχει ζήσει πολλές ζωές σε όλη την ιστορία. Έχει περάσει από ένα σύμβολο καθυστέρησης σε ένα σύμβολο έκφρασης υπερηφάνειας και ιστορικής κληρονομιάς.

Η λειτουργία αυτής της διαλέκτου κατά την πάροδο του χρόνου (και την οποία σήμερα εκτελεί) είναι μάλλον αντιπροσωπευτική και σε κάποιο βαθμό συμβολική. Σήμερα, η λειτουργία της υπερβαίνει τους καθαρά επικοινωνιακούς σκοπούς και δίνει προτεραιότητα στην πολιτιστική λειτουργία.

Στην παραπάνω έρευνα έχουμε δει σύμφωνα με τους συμμετέχοντες ότι το γκρίκο εξακολουθεί να χρησιμεύει ως μέσο καθημερινής επικοινωνίας (σε συνδυασμό με το

Σαλεντίνο), άλλα οι χρήστες της διαλέκτου αυτής είναι μια περιορισμένη κοινωνική ομάδα (όπου σε αυτή στόχευε η παραπάνω ερευνητική εργασία). Στην πραγματικότητα, σήμερα, η λειτουργία της διαλέκτου (με εξαίρεση αυτά τα άτομα) είναι σχετικά περιορισμένη.

Η προθυμία να μεταδοθεί η διάλεκτος είναι υψηλή μεταξύ των ομιλητών, αλλά το ενδιαφέρον από τις νεότερες γενιές δεν είναι πλέον και τόσο υψηλό. Όσοι είναι πρόθυμοι να την μάθουν το κάνουν κυρίως για ακαδημαϊκούς ή καλλιτεχνικούς σκοπούς (πχ. Λαϊκά συγκροτήματα) καθώς και για προσωπικές πεποιθήσεις.

13. Bibliografie

Aikhenvald A., Dixon R.M.W. (2007). (eds.) *Grammars in contact: a cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press.

Anastasopoulos, A., Lekakou, M., Quer, J., Zimianiti, E., DeBenedetto, J., & Chiang, D. (2018) Part-of-Speech Tagging on an Endangered Language: a Parallel Griko-Italian Resource: COLING. pp. 1-16.

Aprile, R. (1994) *Grecia Salentina: origini e storia*. Calimera (LE): Ghetonia.

Baldissera V. (2013) *Il dialetto grico del Salento: elementi balcanici e contatto linguistico*. Disertační práce. Venezia, Università Ca' Foscari.

Cameron, D. (2003) *Gender and Language Ideologies*, in Janet, Holmes e Miriam, Meyerhoff, (eds.) *The Handbook of Language and Gender*, Oxford: Blackwell Publishing.

Comparetti, D. (1866) *Saggi dei dialetti Greci dell'Italia meridionale*.

Corno, S. (2015) *Ímesta Griki (Siamo Griki): le minoranze di lingua greca in Italia meridionale*. pp. 1-7

De Angelis, A., (2017) *Microvariazione, diacronia e interferenza: due case-studies dall'Italia meridionale estrema*. *Archivio Glottologico Italiano*, vol. 1. pp. 40-72.

Douri, A., De Santis, D. (2015) *Griko and Modern Greek in Grecia Salentina: An overview*. In *Idomeneo*, 2015, vol. 19, pp. 187-198.

Fanciullo, F. (2001) *On the Origins of Modern Greek in Southern Italy*, in Angeliki Ralli, Joseph a Mark Jance, *Proceedings of the first International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, Patras: University of Patras, pp. 67-78.

Fishman J.A. (1967) *Bilingualism with and without Diglossia, Diglossia with and without Bilingualism*. *Journal of Social Issues*, vol. 23, pp. 29-38.

Giannachi, F. (2016) *La riscoperta della madrepatria: Paolo Stomeo e Rocco Aprile, neoellenisti greco-salentini*, in Silvano Palamà (editor). *Dalla cronaca alla storia, Calimera: Ghetonia*, pp. 17-37.

Guerini, F. (2000) *Language policy and ideology in Italy*. *International Journal of the Sociology of Language*, 3, pp. 109-126.

Golovko, E., Panov, V. (2013) *Salentino Dialect, Griko and Regional Italian: Linguistic Diversity of Salento*. *Working Papers of Linguistic Circle*, Canada: University of Victoria, 23, pp. 51-80.

Golovko, E., Panov, V. (2014) *Greek and Griko in Salento*. *odborná studie*, Lilec: Universitá di Bologna, pp. 1-7.

Irvine, J. T. and Gal, S. (2000) Language Ideology and Linguistic Differentiation, in Kroskrity, P. V. (ed) *Regimes of Language*, Oxford: James Currey. pp. 403-435.

Καραναστάσης, Α. (1997) Γραμματική των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας. Ακαδημία Αθηνών: Ατένυ.

Καψωμένος, Σ. Γ. (1944) Ελληνικά εκ Μεγάλης Ελλάδος, Ακαδημία Αθηνών: Ατένυ.

Kroskrity, P. (2010) Language Ideologies: Evolving Perspectives, in Jasper Jürgen, Jan-Ola, *Society and Language Use*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, pp. 192-211.

Ledgeway, A., Schifano, N. and Silvestri, G., (2018) The Expression of Progressive Aspect In Grico: Mapping Morphosyntactic Isoglosses In An Endangered Italo-Greek Variety. *Transactions of the Philological Society*, 116(2), pp. 179-217.

Ledgeway, A. (2003) Linguistic theory and the mysteries of Italian dialects. *Multilingualism in Italy: Past and present*, ed. Anna Laura Lepschy and Arturo Tosi, Oxford: Legenda. pp. 108—140.

Ledgeway, A. (2006) The dual complementiser system in southern Italy: *Spirito greco, materia romanza?*. *Rethinking languages in contact: The case of Italian*, ed. Anna Laura Lepschy and Arturo Tosi, Oxford: Legenda. pp. 112–126.

Ledgeway, A., (2013) Greek disguised as romance? The case of Southern Italy. Oxford: Legenda, pp. 1-43.

Manolessou, I., (2005) The Greek dialects of Southern Italy: an overview, Cambridge Papers in *Modern Greek*, vol. 13, pp. 103-125.

Miglietta, A. (2002) L'infinito in Salento, oggi. *Rivista Italiana di Dialettologia*, Bologna: CLUEB, pp. 79-93.

Morosi, G. (1870) *Studi Sui Dialetti Greci Della Terra D'Otranto*. Lecce: Editrice Salentina.

Newton, B. (1972) A generative interpretation of dialect: a study of Modern Greek phonology. Cambridge: Cambridge studies in linguistics, 8.

Palamà, S., (2013) *Ellenofoni Di Puglia*. Calimera (LE): Ghetonia.

Parlangèli, O. (1953) *Sui dialetti romanzi e romaici del Salento*. Milano: Hoepli.

Pellegrino, M., (2017). I glossa grika: 'ittè ce avri.' La lingua greco-salentina tra passato e futuro. *Palaver*, vol. 4, pp. 17-37.

Pellegrino, M., (2016) Performing Griko beyond 'death'. *Palaver*, vol. 5, pp. 137-161.

Rohlf, G. (1977) *Grammatica storica dei dialetti italogreci*. München: Beck.

Rohlf, G. (1967) Greek remnants in southern Italy. *The Classical Journal*, vol. 62, pp.164-169.

Romano, A., Manco, F., & Saracino, C. (2002). Un giorno a Martano: riflessioni sulla situazione linguistica della Grecia Salentina. *Studi linguistici salentini*, vol. 26, pp. 62-109.

Romano, A, Marra, P. (2008) Il griko nel terzo millennio: «speculazioni» su una lingua in agonia., *Parabita*: Edizioni Il Laboratorio, pp. 1- 128.

Ruzza, C. (2000) Language and nationalism in Italy: Language as a weak marker of identity. Oxford: Barbour and Carmichael (eds.), pp. 168-182.

Silverstein, M. (1979) Language Structure and Linguistic Ideology, in Paul R Clyne, William F. Hanks a Carol L. Hofbauer *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels*, Chicago: Chicago Linguistic Society, pp. 193-247.

Sobrero, A. (1974) Dialetti diversi. Proposte per lo studio delle parlate alloglotte in Italia. Lecce: Milella.

Tsopanakis, A., (1981) Contributo alla conoscenza dei dialetti greci dell'Italia Meridionale, v *Italia dialettale*, vol. XXI: Pisa, pp. 233 – 282.

Tozer, H., 1989. The Greek-Speaking Population of Southern Italy. *The Journal of Hellenic Studies*, 10, pp. 11-42.

Zanon Boito, M., Anastasopoulos, A., Villavicencio, A., Besacier, L., Lekakou, M. (2018) A Small Griko-Italian Speech Translation Corpus. Proc. *The 6th Intl. Workshop on Spoken Language Technologies for Under-Resourced Languages*, 36-41.

obr. 2 převzat z webové stránky (accessed 7.8.2020)

<http://guide.supereva.it/lecce/interventi/2006/05/254858.shtml>